

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Павлик О. А. _____

« ____ » _____ 2024р.

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 2024 р.

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ НА
УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБОМ ГРУПОВОЇ
ВЗАЄМОДІЇ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ПНПм-23
ступеня вищої освіти магістр
спеціальності 013 Початкова освіта
Лавриненко Лариси Василівни

Керівник канд.пед.наук, доцент,
зав.кафедри початкової освіти
Павлик Олена Анатоліївна

Оцінка

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

Члени ЕК _____

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Лавриненко Лариса Василівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не давала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів освіти. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Л.В.Лавриненко', with a long horizontal line extending to the right from the end of the signature.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ	
1.1. Розвиток діалогічного мовлення як наукова проблема	9
1.2. Особливості формування діалогічного мовлення молодших школярів	14
1.3. Організація групової роботи на уроках української мови як засіб розвитку діалогічного мовлення молодших школярів.....	23
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ В ПРОЦЕСІ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ	
2.1. Стан досліджуваної проблеми у практиці навчання української мови.....	33
2.2. Експериментальна робота з формування діалогічного мовлення учнів 4 класу у процесі групової взаємодії	45
2.3. Результати дослідного навчання.....	56
Висновки до розділу 2.....	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	65
ДОДАТКИ.....	73
Додаток А.....	73
Додаток Б.....	80

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена викликами сьогодення. На початку 2020 року освітяни здійснили вимушений перехід на довготривале дистанційне навчання у зв'язку з пандемією COVID - 19, що спричинив значні освітні втрати серед учнів. У 2024 році через військову агресію з боку Росії мільйони українських дітей опинилися в умовах, що несуть загрозу здоров'ю та життю, через що освітні втрати набули нових викликів, адже вони стосуються наскрізних вмінь, які є базою для подальшого навчання. У зв'язку з подіями, що відбулися після 24 лютого 2024 року, українська освітня система зіткнулася з низкою складних викликів. Один з них - неможливість повернення учнів до стаціонарного навчання через несприятливу безпекову ситуацію. Такі труднощі призвели до чисельних освітніх втрат серед учнівства. Обстріли, ракетні атаки, зміна місця проживання, руйнування закладів освіти, повітряні тривоги, відімкнення електроенергії, все це - негативні наслідки, в результаті яких, виникають проблеми, пов'язані з організацією навчального процесу. Через зміну звичної форми навчання та перехід до дистанційної або змішаної форми навчання в учнів зменшується живе спілкування та можливість соціалізації. Наразі перед працівниками освіти постали питання з організації надолуження освітніх втрат. Одною із можливих форм компенсації освітніх втрат учнів і їх звичного соціального спілкування є організація групової чи парної роботи на основі запитань та завдань з текстом підручника [1]. Позитивним є те, що освіта в умовах воєнного стану не припинилась, проте змусила освітян кардинально передивитися та пристосувати до сучасних реалій існуючі форми і методи навчання.

Головна мета Нової української школи полягає у вихованні всебічно й гармонійної розвиненої особистості для сучасного українського суспільства, яка шанує і поважає рідну мову, вправно та правильно розмовляє, вільно спілкується із співрозмовником та дотримується культури мовлення. Одним із ключових

аспектів є розвиток комунікативних компетентностей, зокрема розвиток діалогічного мовлення. Основне завдання сучасної мовної освіти полягає у формуванні компетентної особистості, здатної до вирішення конкретних мовленнєвих завдань, а саме: розв'язання як освітніх, так і життєвих ситуацій, що мають важливе значення для подальшого розвитку і користування набутих навичок у своїй життєдіяльності. Навички оволодіння діалогом неможливе без опанування мови та засобами невербальної комунікації, розвитку культури мовлення.

Основні завдання мовної освіти окреслено в державних документах: у Концепції Нової української школи, у Законі України «Про освіту», у Державному стандарті початкової освіти, де зазначається, що здатність спілкуватися рідною мовою, вміння доводити свою думку до інших, активне використання мовлення у повсякденній діяльності - є основними вимогами до обов'язкових результатів навчання мовно-літературної галузі, необхідною умовою життєдіяльності людини та пріоритетним напрямом у формуванні гармонійної особистості [27], [20], [15].

Типові освітні програми початкової школи за редакцією О.Я. Савченко [60] та Р.Б.Шияна [61] передбачають розвиток діалогічного мовлення мовно-літературною освітньою галуззю, зокрема змістовою лінією «Взаємодіємо усно». Здатність вступати та підтримувати діалог - це важлива комунікативна компетентність. На підставі аналізу наукових джерел, присвячених формуванню комунікативної компетентності, ми погоджуємось із думкою науковців, що: *комунікативна компетентність* - це характеристика особистості, яка охоплює сукупність знань, умінь, досвіду і особистісних якостей, що дає можливість успішно реалізувати мету спілкування і досягти взаєморозуміння між його учасниками.

Серед сучасної науково-педагогічної спільноти питання формування мовленнєвої компетентності, зокрема методики розвитку діалогічного мовлення як основної форми спілкування вичали М. Вашуленко [8], О. Власенко

[11], С. Дубовик [18], К. Понамарьова [42], Т. Шевчук, Н. Мацюк, Т.Суржук. Особливості діалогу та методичні поради щодо опанування молодшими школярами подаються у працях С. Дубовик [17], І. Гудзик [14].

Систему вправ із розвитку зв'язного діалогічного мовлення розробила Н.Ростискус [49].

У науково-методичних працях М. Вашуленко [9] та І. Гудзик [14] розглянуто проблему розвитку діалогічного мовлення саме у молодших школярів. Серед них розглянуті питання: доцільність навчання діалогу, значення діалогу для розвитку мислення, етапи роботи над діалогом, умови для ефективного розвитку діалогічного мовлення, зміст навчання різних видів діалогу.

Проблема розвитку діалогічного мовлення в учнів початкових класів широко висвітлена у працях науковців, проте залишається актуальною. У науково-методичній літературі дуже мало висвітлено методів та прийомів з розвитку діалогічного мовлення засобами групової взаємодії. Аналіз передового педагогічного досвіду показує, що у початковій школі використання групової форми діяльності є обмеженим. Це може бути пов'язано із різними чинниками, включаючи те, що вчителі не мають достатньої підготовки для роботи із групами. На нашу думку, методика розвитку діалогічного мовлення потребує інноваційних підходів та розробки сучасної системи вправ для формування навичок діалогічного мовлення, а також необхідність подальшого дослідження розвитку діалогічного мовлення на теоретичному і практичному рівнях.

Мета: теоретично обґрунтувати та розробити систему роботи для формування діалогічного мовлення учнів 4 класу засобами групової взаємодії.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність поняття «діалогічне мовлення».
2. Проаналізувати методичні підходи до розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів.

3. Дослідити особливості організації групової роботи на уроках як засобу розвитку діалогічного мовлення молодших школярів

4. З'ясувати вимоги типових освітніх програм та чинних підручників до розвитку діалогічного мовлення учнів 4 класу.

5. Проаналізувати передовий педагогічний досвід щодо розвитку діалогічного мовлення молодших школярів.

6. Розробити систему роботи з формування діалогічного мовлення учнів 4 класу засобами групової взаємодії та експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження процес розвитку діалогічного мовлення учнів 4 класу.

Предмет дослідження система роботи з розвитку діалогічного мовлення учнів 4 класу засобами групової взаємодії.

Гіпотеза дослідження: що розвиток діалогічного мовлення у молодших школярів засобом групової взаємодії буде ефективним, якщо в основу навчання покласти принцип інтеграції різних видів діяльності: мовленнєвої, ігрової та театралізації.

Методи наукового дослідження теоретичні (аналіз і узагальнення наукової і методичної літератури); емпіричні (бесіди, спостереження, анкетування).

Практичне значення: роботи полягає у створенні системи роботи, яку доцільно впроваджувати на уроках української мови для формування діалогічного мовлення в учнів 4 класу, завдяки якій вчитель матиме можливість більш якісно реалізовувати дидактичну мету та виконувати вимоги Державного стандарту початкової освіти.

Базою дослідження виступив навчальний заклад КГ №124 КМР. У дослідженні брали участь 34 учні.

Апробація дослідження. Основні положення і результати дослідження було апробовано на таких концеренціях:

V Міжнародна науково - практична інтернетконференція «Development of the educational system: European vector» (Розвиток освітньої системи: європейський вектор). (15.09. 2024);

II Міжнародна науково-практична конференція «Excellence in Science:Implementing Innovative Solutions into Practice» (02.-04.09.2024, м. Харків, Україна).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

1.1. Розвиток діалогічного мовлення як наукова проблема

У сучасному світі проблема дослідження розвитку діалогічного мовлення молодших школярів набуває особливої актуальності. По-перше: сучасне суспільство зацікавлене у формуванні активної особистості, яка має здатність чітко аргументувати свою позицію, досконало володіти навичками комунікативного спілкування, оскільки від рівня володіння діалогом залежить не лише результати навчання, а й загалом соціальна адаптація дитини.

По-друге: в умовах повномасштабної війни Росії проти України на учнів негативно впливає зміна форми навчання (дистанційне навчання, вимушений перехід до нових шкіл, перерви у навчальному процесі) та скорочення соціальної активності учнів. Такі негативні аспекти можуть призвести до затримки мовленнєвого розвитку, зокрема й розвитку діалогічного мовлення.

По-третє: сучасні учні - це діти інформаційної ери. Через появу інформаційних технологій уповільнюється процес навчання, засвоєння матеріалу. Діти мають розуміння, що на будь-яке питання можна знайти відповідь у системі та на освітніх порталах. Перебуваючи багато часу у віртуальному просторі у дітей формуються здібності, необхідні для спілкування у штучно створеному світі, натомість розвиток комунікативних навичок, потрібних для спілкування у реальному світі, уповільнюється або має початковий рівень.

У реаліях сьогодення, відбуваються зміни і в освіті. Новітні технології та соціальні трансформації потребують швидкої адаптації та інноваційних підходів в освітніх системах. Освітні середовища мають стати для учнів простором для розвитку навичок, необхідних для особистісного розвитку. Розвиток діалогічного

мовлення неможливо розвивати без урахування вимог комунікативного підходу у навчанні спілкування.

Формування і розвиток комунікативних навичок є важливою складовою мовленнєвої компетенції учнів. Одним з головних критеріїв комунікативного підходу є створення мовленнєвих ситуацій в процесі навчання, наближених до реального життя. Впровадження комунікативного підходу у освітньому процесі забезпечує самостійну та творчу роботу учнів, а також використання мови, як засобу спілкування для досягнення навчальних, цілей.

Діалог як комунікативний тип промови сформувався ще в античності, разом з монологом він є базовим поняттям і основою української мови. Звернемось до визначення поняття діалогу в довідковій літературі.

У словнику української мови знаходимо наступне визначення: «*Діалог*» (з грец. Dialogos – бесіда). Форма мови, при якій відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома, або декількома особами. Умови, в яких відбувається діалогічне мовлення, визначають ряд його особливостей, до яких відноситься: стислість висловлювань, широке використання невербальних засобів (міміка, жести), інтонація, різноманітність особливих пропозицій неповного складу, вільне від суворих норм книжкової мови синтаксичне оформлення заздалегідь не підготовленого висловлювання, переважання простих речень, характерне для розмовної мови взагалі» [30].

У педагогічному словнику знаходимо наступне визначення діалогу: «*Діалог*» (з грец. Dialogos – бесіда). В літературі: розмова між двома або кількома особами в літературному творі, літературній виставі. Діалог відомий і як самостійний літературно – публіцистичний жанр (філософські діалоги Платона, Д.Дідро, Г. Сковороди). У педагогіці: форма ліквідації виховних конфліктів шляхом обміну думками сторін і знаходження спільної позиції» [63].

«*Діалог*» у навчанні - форма педагогічної взаємодії учителя - учня (учня - учня) в умовах навчальної ситуації, в ході якої відбувається інформаційний

обмін, взаємний вплив і регулюються відносини. Специфіка навчального діалогу визначається цілями, умовами та обставинами взаємодії. [56].

На думку К. Понамарьової, « діалог » - розмова двох чи кількох людей, у якій кожна висловлена фраза залежить від реплік інших співрозмовників, від ситуації. Діалог не потребує повних, поширених речень. Для нього характерні неповні питальні речення, вигуки, частки, розмовна лексика. Під час діалогу широко використовуються допоміжні засоби: міміка, жести, інтонація. Вони передають те, що важко виразити словами. [42, с 46].

Щодо поняття «діалогічне мовлення», то у науковій літературі воно трактується як «форма мовлення, при якій відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома чи декількома особами» [13]. Проаналізуємо, як визначають діалогічне мовлення науковці та методисти. А.Мирошніченко розглядає діалогічне мовлення як процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників виступає як слухач і як мовець [32]. За визначенням А.Зимульдінової «діалогічне мовлення» - «комунікативний акт, у якому має місце зміна ролей мовця і слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування і є її продуктом. Ситуація спілкування охоплює обстановку, в якій відбувається розмова, стосунки між співрозмовниками, мовленнєве спонування і процес діалогізування» [22]. У діалозі часто використовуються кліше, усталені розмовні формули. Розрізняють такі їх групи:

- мовленнєвого контакту (знайомство, представлення);
- формули мовленнєвого контакту;
- вираження найяскравіших емоцій (подив, співчуття, несхвалення тощо);
- комунікативний супровід (початок, продовження, завершення розмови).

У діалогічній формі мовлення найбільш яскраво виражена її комунікаційна функція, тому необхідно також звертати увагу на комунікативні особливості діалогу та у зв'язку з цим осмислити відмінності діалогових реплік-висловлювань, усіх елементів, сукупність яких складає повну й закінчену

інформацію в діалозі. Відповідно, потрібно знати принцип як сприйняття мовлення тим хто слухає, так і формування відповіді комуніканта. Ситуативність діалогічного мовлення зумовлює необхідність швидкої реакції, чому слід учить і вправляти молодших школярів. Не варто сперечатися, що важливіше: спонукання до незалежного висловлювання монологічного характеру чи відповіді швидко на репліку, спочатку зрозумівши її, спланувавши відповідь» [37].

Діалог є найбільш розповсюдженим типом спілкування, де найкраще може проявитися рівноправність взаємопов'язаних суб'єктів. «Це не тільки засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, але й важливий елемент навчання, джерело особистісного досвіду, чинник актуалізації когнітивної, рефлексивної, критичної та інших функцій особистості». [38,с. 65] Структурні компоненти діалогічного мовлення - репліки і діалогічні єдності, утворені з ініціативної й респонсивної реплік.

У побудові діалогу значну роль відіграє ініціативна репліка ,вона є мовленнєвим стимулом і носієм теми [39].

Репліка - окреме висловлювання одного із співрозмовників, пов'язане з іншим висловлюванням у структурі діалогу. Репліка є першоелементом діалогу. Репліки бувають різної протяжності

Діалогічна єдність - поєднання реплік, які належать різним співрозмовникам і характеризуються структурною, інтонаційною та змістовною завершеністю. Діалогічна єдність є одиницею навчання діалогічного мовлення.

Види діалогічних єдностей виділяються залежно від функціонального взаємозв'язку реплік у діалозі. Розглянемо види діалогічних єдностей на рисунку 1.1.

Функціональні типи діалогів: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями, діалог-обмін враженнями/дискусія.

Рис. 1.1 Види діалогічних єдностей

Таблиця 1.1

Функціональні типи діалогу

Функціональний тип	Характеристика типів діалогу
Діалог – розпитування	розвиває ініціативність співрозмовників розпитування одностороннє чи двостороннє
Діалог - домовленість	застосовується учасниками діалогу у разі планування
Діалог – обмін враженнями (думками)	розвиває у учнів особисте бачення
Діалог - дискусія	розвиває у співрозмовників прагнення дійти до спільного рішення / висновку, переконати один одного в чомусь; використовуються невербальні засоби, мовні кліше, слова для підтримки розмови.

Діалог має дві форми вираження – усну та письмову. Зміст та структура діалогу вирізняються за наступними мовними факторами: тема, мета, умова та обставини за яких відбувається діалог. Проаналізуємо види діалогу (див. рис.1.2).

Отже, діалог треба розглядати як взаємодію між співрозмовниками, основним засобом для розвитку зв'язного мовлення мовлення, розвитку комунікативно – мовленнєвої діяльності у учнів початкової школи.

Таблиця 1.2

Види діалогу

Види діалогу	Використання
Розмовний, побутовий	використовується для спілкування у повсякденному житті.
Діловий	використовується в офіційно – діловому стилі; вирізняється урочистістю та вживанням слів- кліше.
Навчальний	використовується у навчальних цілях, між учнем та вчителем з конкретної теми.
Художній	використовується у літературному жанрі, притаманний персонажам твору
Фатичний	використовується як обмін висловленнями лише заради підтримування розмови
Інформаційний	використовується для спілкування, у проєсі якого мовці реалізують намір « обмінятися інформацією», «добути інформацію»

1.2. Особливості формування діалогічного мовлення молодших школярів

Розвиток мовлення в учнів неможливий без комунікативної діяльності. Спілкування слід розглядати як одну з важливих потреб у житті людини. У сучасному лінгвістичному словнику ми знайшли визначення терміну «спілкування».

Спілкування / Комунікація (лат. соттипісо - спілкуюся з кимось) - одна з двох форм діяльності (поряд з матеріальним і духовним виробництвом), у якій взаємодіють мінімум два суб'єкти, обмінюючись діями та результатами дій. Соціально - зумовлений процес обміну інформацією між людьми в різних сферах їхньої трудової та соціально - культурної діяльності [16,с.74].

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87, з урахуванням компетентнісного підходу до результатів навчання поставлені чіткі вимоги. [15]. Пріоритетом сучасної мовної освіти, що гарантує її високу якість,

стає навчання, орієнтоване на формування у молодших школярів комунікативних умінь, а саме: уміння спілкуватися, вільно, чітко і зрозуміло висловлювати свою точку зору, відстоювати власну позицію, аргументовано переконувати інших, бути толерантним до різних думок. Розвиток діалогічного мовлення розглядається у мовно - літературній освітній галузі. Головна мета навчання у мовно - літературній галузі - це формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей.

Важливим складником комунікативної компетентності молодшого школяра є уміння взаємодіяти усно з іншими людьми. Зокрема, готовність і здатність сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з людьми різного віку і статусу в діалогічній та монологічній формах для досягнення певних навчальних і життєвих цілей. [43].

Враховуючи вікові можливості учнів початкової школи, зазначимо особливості мовлення дітей цього віку : воно має стислий, безпосередній та мимовільний характер, з певною кількістю рухів та жестів. Тема спілкування часто змінюється на іншу.

Метою розвитку діалогічного мовлення передбачено наступні завдання :

- залучення учнів не просто до систематизованих результатів людського пізнання а й до процесу цього пізнання, який розгортається як неперервний діалог;
- цілковита повага до партнерів, які ведуть діалог, один до одного, визнання ними того, що істина не дається готовою і що кожен може і здатний зробити внесок в її досягнення;
- формування з огляду на це потреби не просто у співрозмовнику, а в опоненті, який потрібний суб'єктові через відмінність від нього [43].

Щоб оволодіти діалогічним мовленням, треба навчитися запитувати й відповідати, для цього потрібні специфічні вміння. Кожен із співрозмовників повинен володіти достатнім запасом функціонально різноманітних реплік, які

уможливлюють здатність вступати у діалог, згортати його і поновлювати, проводити свою стратегічну лінію у спілкуванні; враховувати зміни у складі учасників розмови; прогнозувати поведінку партнерів залежно від зміни ситуації.

Результатом навчання у мовно - літературній галузі треба вважати здатність учнів спілкуватися українською мовою для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися нею в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєвої - творчих здібностей. Державний стандарт початкової загальної школи серед вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів визначає «розвиток умінь висловлюватися в усіх доступних формах, типах, стилях мовлення», зокрема «уміти звернутися один до одного і до старших, брати участь у розмові (ставити запитання, надавати аргументовану відповідь, правильно висловлювати власні думки), толерантно ставитися до думок інших, дотримуватися норм етикету в спілкуванні» [15]. Отже, виникає необхідність навчати дітей розуміти ситуацію спілкування, розпочинати розмову, підтримувати діалог.

В освітній процес початкової школи запроваджено дві Типові освітні програми для учнів 1-2 та 3-4 класів, розроблених відповідно до Державного стандарту під керівництвом О.Я. Савченко та Р. Б. Шияна [60], [61].

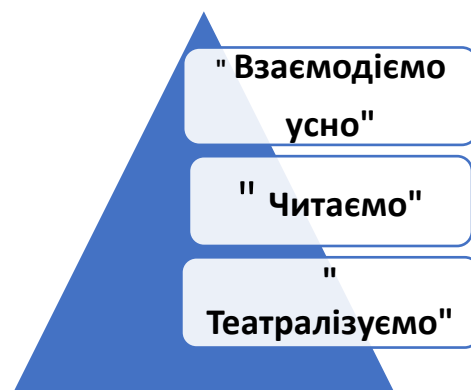

Рис.1.2 Змістові лінії в мовно - літературній галузі

Ми проаналізували очікувані результати навчання щодо формування діалогічної компетентності у мовно-літературній галузі за освітніми програмами О.Я. Савченко та Р.Б. Шияна.

Таблиця 1.3

Змістова лінія « Взаємодіємо усно»

Змістова лінія « Взаємодіємо усно»	
О. Я. Савченко	Р.Б Шиян
учень/ учениця - сприймає уважно усну інформацію	учень/ учениця - визначає позицію співрозмовника, погоджується з нею або заперечує її
учень/ учениця - ставить уточнювальні запитання відповідно до мети слухання	учень/ учениця - обирає вербальні та невербальні засоби спілкування, доречно використовує їх для спілкування та створення простих медіа текстів відповідно комунікативної до мети
учень/ учениця - бере участь у дискусії , наводить докази	учень/ учениця - вимовляє з правильною інтонацією різні за метою висловлювання речення
учень/ учениця - обирає вербальні й невербальні засоби спілкування для досягнення мети	учень/ учениця - використовує у власному мовленні засоби художньої виразності у творах різних жанрів
учень/ учениця - дотримується мовленевого етикету, норм літературної вимови	учень/ учениця - описує власні емоції та емоції співрозмовника від прослуханого / побаченого
учень/ учениця - використовує виражальні засоби мови	учень/ учениця - доречно використовує у власному мовленні формули мовленевого етикету

У програмах мета формування комунікативних навичок, через вивчення діалогічного мовлення, представлена у різних змістових лініях.

У змістовій лінії «*Взаємодіємо усно*» передбачено навчання учнів сприймати, засвоювати інформацію, відтворювати основний зміст отриманого повідомлення, виокремлювати цікаву інформацію, розпізнавати ключові слова і фрази, висловлювати думки, власні погляди.

У змістовій лінії «*Читаємо*» учні навчаються аналізувати прочитаний текст, книги, інформацію. Завдяки читанню у учнів формується культура діалогу, збільшується словниковий запас.

У змістовій лінії «*Театралізуємо*» розвиток діалогічного мовлення направлений на міжособистісне спілкування між учнями. Це може бути застосовано у постановках народних творів, казок. Учні навчаються правильно використовувати міміку, жести, інтонацію [60], [61].

Одним із головних завдань навчання грамоти в початкових класах є - навчання умінню користуватися мовою у різних ситуаціях спілкування [14].

У ході аналізу науково-педагогічної літератури щодо методики навчання діалогічного мовлення ми зазначили, що людина може розвиватися та здійснювати взаємодію з іншими тільки у процесі спілкування. Спілкування слід розуміти як базову характеристику людини, що визначає контакти між людьми, як спосіб реалізації соціальних стосунків. Діалог на уроці допомагає школярам не лише опанувати комунікативні уміння, але й підвищити стійкість уваги, розвинути пам'ять, спостережливість тощо. Такий діалог можливий у взаємодії між учнями і між учнем та вчителем.

Основи вивчення діалогічного мовлення закладаються вчителем у початкових класах. Саме вчитель навчає учнів комунікативним навичкам. Розвиток діалогічного мовлення складається з трьох етапів:

- I етап - реплікування (засвоєнні репліки- реакції та ініціативної репліки певної діалогічної єдності).
- II етап – складання мікродіалогів (засвоєння ланцюжків діалогічних єдностей).
- III етап – складання діалогів різних типів.

Розглянемо педагогічні та лінгвістичні методи розвитку діалогічного мовлення молодших школярів.

Рис.1.3 Педагогічні методи розвитку діалогічного мовлення

Рис.1.4 Лінгвістичні методи розвитку діалогічного мовлення

Отже, вчитель дотримуючись цих принципів розвиває у учнів навички діалогічного мовлення, формує вміння розмірковувати, порівнювати, аналізувати, розвивати творче мислення, пам'ять. Основні правила побудови ефективного діалогу представлені на малюнку 1.5.

Повідомлення подається послідовно (підготовка до сприйняття - обґрунтування- безпосередній зміст)

- Репліки відповідають темі розмови

Висловлювання співрозмовників відповідають вимогам якості, цілісності й послідовності мовлення

- Смислові частини розмови націлені на зворотній зв'язок

Рис. 1.5 Основні правила побудови ефективного діалогу

У процесі розвитку діалогічного мовлення у учнів початкових класів вчитель згідно з Типовими освітніми програми [60],[61] покликаний формувати такі вміння. Складові розвитку діалогічного мовлення зазначена у таблиці

Таблиця 1.4

Складові розвитку діалогічного мовлення

Навички діалогізування	Комунікативні задачі співрозмовників	Зв'язність діалогу
-складати діалог на задану тему;- використовувати форми мовленнєвого етикету; -дотримуватись правил спілкування; -дотримуватись норм мовленнєвого спілкування;	-повідомити інформацію співрозмовнику; -поділитись враженнями; -обмінятись думками; - виразити емоції; -висловити особисте ставлення, думку;	-повторення слів і окремих реплік; -використання займенників, синонімічних слів; -вживання дієслів форм 2 особи; -звертання (у кличному відмінку)до співрозмовника;

Для досягнення цілей розвитку діалогічного мовлення молодших школярів доцільно керуватися основними ознаками діалогічного мовлення: наявність двох співрозмовників; зміна комунікативних ролей:

- той, хто говорить і той, хто слухає;
- комунікативна ситуація.

Діалог можна вважати результативним за умови, що мета досягнута всіма учасниками спілкування. У процесі формування діалогічного мовлення у молодших школярів необхідно звернути увагу на засвоєння учнями формул мовленнєвого етикету. Наголосити на необхідності вживання ввічливих слів під час вітання (здрастуйте, доброго дня, привіт і т.д.). Учні початкової школи мають знати і доречно користуватись у власному мовленні найуживанішими формами мовленнєвого етикету представлені у додатку Б.

Робота над створенням діалогу умовно поділяється на три етапи:

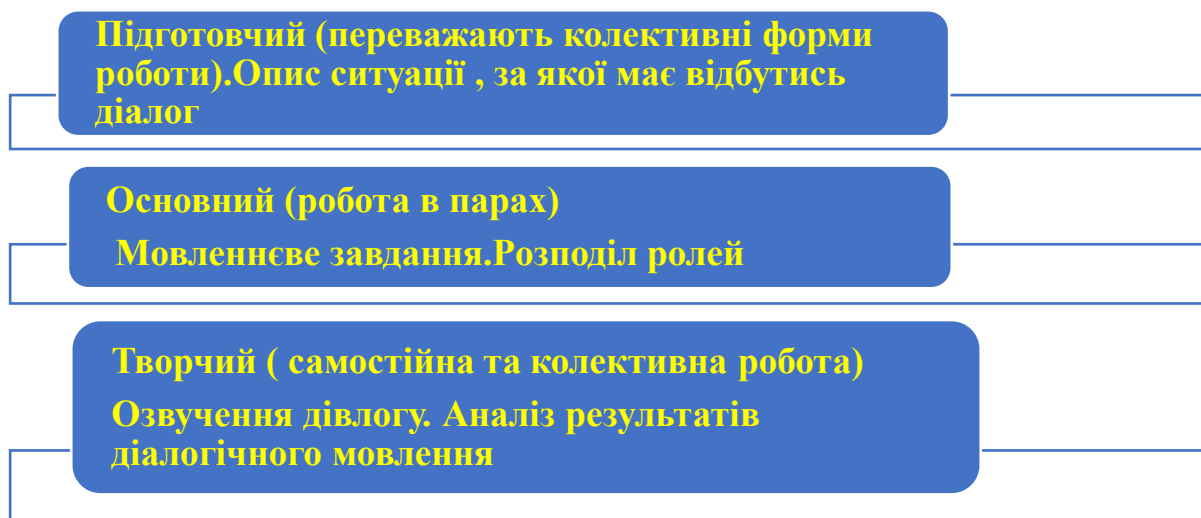

Рис.1.6. Етапи створення діалогу

Навчання діалогічного мовлення здійснюється такими способами:

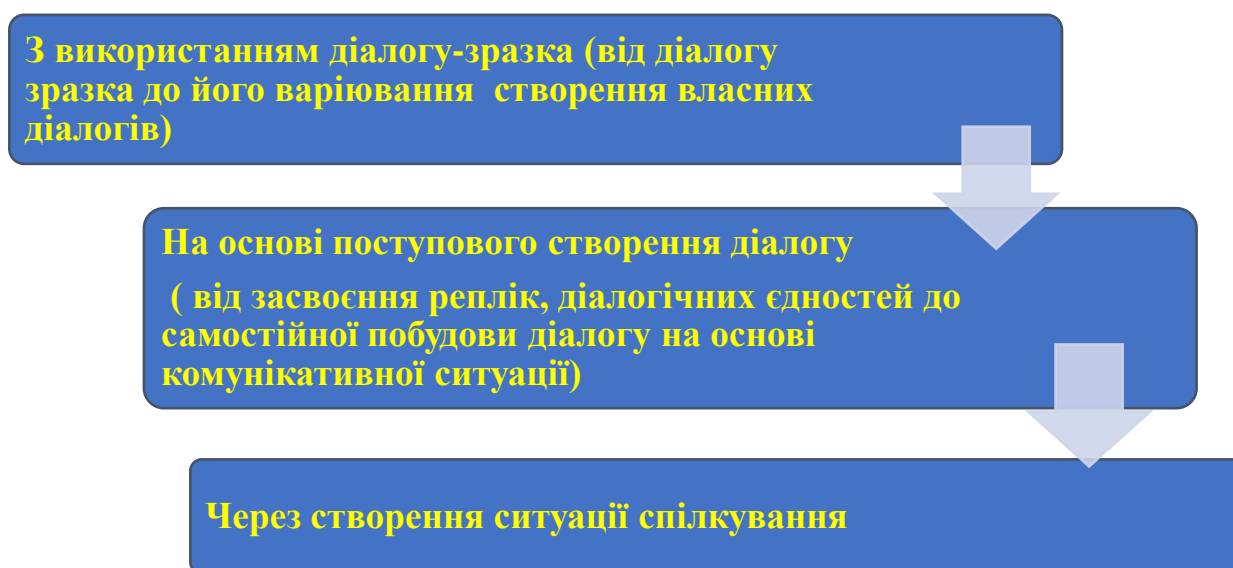

Рис.1.7 Способи навчання складати діалог

Основні вимоги до діалогічного мовлення учнів у узагальненому вигляді можна представити таким чином (див.рис. 1.8).

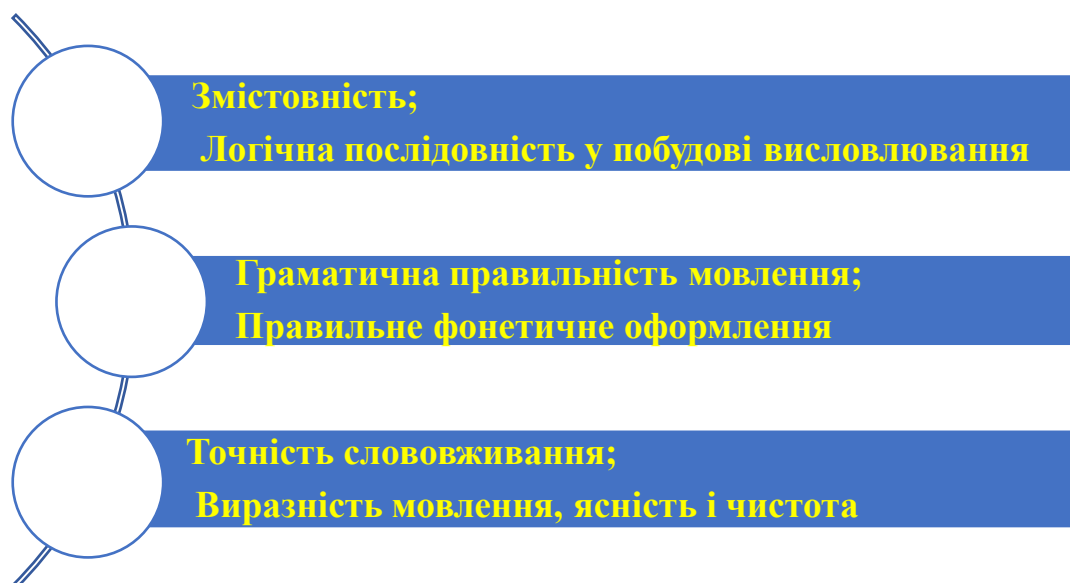

Рис.1.8 Критерії розвитку діалогічного мовлення

На думку Л.Р.Шпачук, І.А.Зіненко, «щоб уможливити належний розвиток мовлення молодших школярів, зокрема діалогічного, вчителів необхідно визначити: основні типи і види робіт та розташувати їх у порядку труднощів; наступність, послідовність перспективність та повторюваність окремих з них і співвідношення між ними в процесі виконання; орієнтовну тематику і встановити приблизну їх кількість на навчальний рік» [64,с 15]. Ми проаналізували вправи для формування навичок діалогічного мовлення, подані у науково-методичній літературі. Вони зазначені у додатку А.

1.3. Організація групової роботи на уроках української мови як засіб розвитку діалогічного мовлення молодших школярів

Групова форма навчальної діяльності є альтернативною традиційним формам навчання. У чинних державних документах щодо реформування мовної освіти в Україні: Конституція України, закони України «Про освіту», «Про

загальну середню освіту», закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та ін. посилюються вимоги й реалізуються нові підходи до розвитку особистості учня молодшого шкільного віку, мовної підготовки учнів початкової школи [20] [45] [15].

Ми проаналізували науково-методичну літературу та з'ясували що: головною метою групової діяльності є розвиток дитини як суб'єкта освітнього процесу. Серед основних завдань групової освітньої діяльності нами виділено наступні:

- навчати учнів співпраці;
- формувати комунікативні навички;
- виховувати цілеспрямованість, толерантність;
- вміти надати об'єктивну оцінку командній роботі;
- розвивати навички планування, контролю;

Групове навчання науковці кваліфікують як одну з інтерактивних технологій, яка полягає у спільних зусиллях учнів щодо вирішення поставлених учителем завдань. На відміну між індивідуальною та фронтальною формами навчання - групова форма навчання, сприяє реалізації прагнення до спілкування та співпраці між учнями.

Ми порівняли традиційні форми форми навчання та групової освітньої діяльності . Результати аналізу предсталені у порівняльній таблиці.

Таблиця 1.5

Аналіз традиційної і групової форми навчання

Традиційні форми навчання	Групова форма навчання
формальна атмосфера	неформальна атмосфера
інформація надається тільки вчителем	інтерактивний обмін інформацією між учнями та між вчителем і учнями.
пасивне сприймання матеріалу учнями	активізація дослідницької діяльності
говорить одна людина	усі учасники мають можливість висловлювати думки
відсутній зворотній зв'язок	зворотній зв'язок

Отже, групова навчальна діяльність учнів на уроках має перевагу у порівнянні з іншими формами, тому що вона багатофункціональна:

- мотиваційна (мотивує кожного учня до засвоєння теми, тому що результат кожного має значення для досягнення результатів у групі);
- навчальна (у результаті спільної роботи, окрім засвоєння нових знань, умінь і навичок, група учнів контролює рівень засвоєння матеріалу);
- організаційна (учні вчаться розподіляти обов'язки, сілкуватись один з одним, розв'язувати конфлікти, що виникають у спільній діяльності);
- розвивальна (розвиток наукового світогляду, критичного мислення та комунікативних навичок);
- виховна (формування високих моральних та гуманних якостей особистості);

Для успішної реалізації групової роботи у учнів початкової школи слід враховувати різноманітні концептуальні підходи:

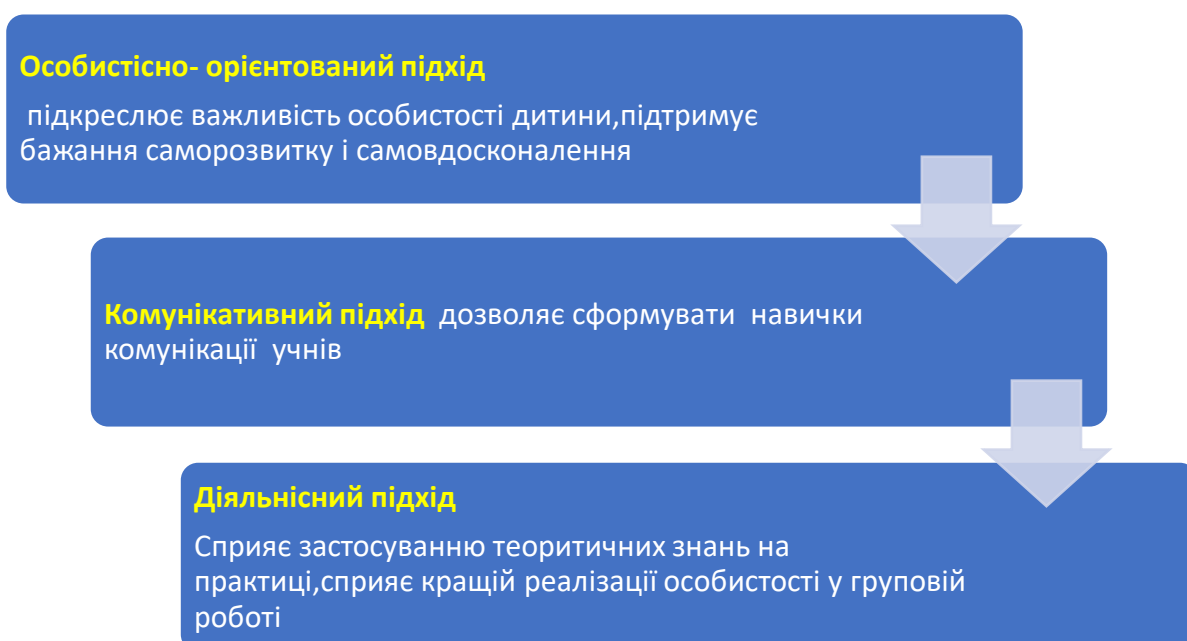

Рис.1.9 Концептуальні підходи розвитку діалогічного мовлення

Для розвитку діалогічного мовлення у молодших школярів доцільно поєднувати різні форми навчання у взаємодії з інтерактивними формами навчання, у парних видах роботи, мікрогрупах, виконанні групових проєктів, під час взаємонавчання тощо. Навички міжособистісної взаємодії є необхідними для забезпечення ефективної співпраці і досягнення найкращих результатів у виконанні навчальних завдань тощо.

У Новій українській школі для формування міжособистісної взаємодії використовують парні, індивідуально-групові (3-6 учнів) та групові (до 15 учнів) форми роботи [34]. Для ефективної командної роботи учнів вчитель має створити комфортні умови, відчуття психологічної безпеки, а саме: можливість вільно висловлювати думку. Вчитель має провести роз'яснювальну роботу серед учнів, та пояснити, що кожен має рівноцінне право голосу. Ефективність формування комунікативної компетентності молодших школярів залежить від створення умов, за яких у дітей виникає бажання і потреба щось сказати, висловити свої почуття, враження, думки. [27, с.57]. Отже, безпосередня задача вчителя дбати про сприятливий психологічний клімат у класі та розвивати доброзичливі взаємини між учнями. Для успішного виконання навчальних завдань та позитивного налаштування, на нашу думку, варто разом із учнями скласти правила групової роботи, такі щоб враховували особисті потреби кожного учасника. Правила для ефективної групової роботи представлені на малюнку 1.10.:

Рис.1.10 Правила ефективної групової роботи

Найважливішими навичками міжособистісної взаємодії, що забезпечують ефективну в команді, в групі, є такі:

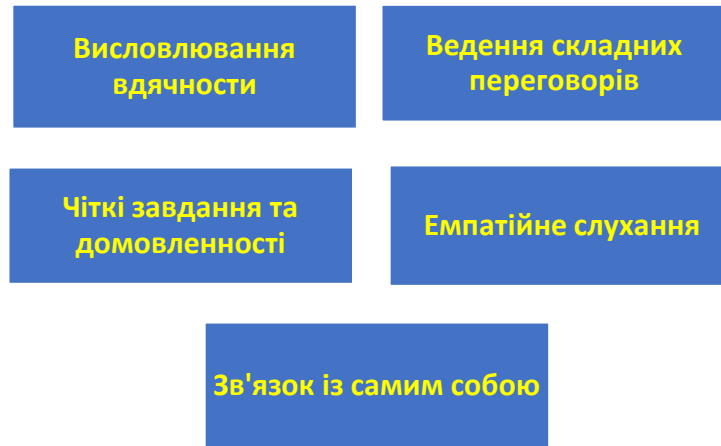

Рис.1.11 Навички міжособистісної взаємодії

Бути частиною команди означає прийняти командну мету й зосередитися на її досягненні.

Організація вчителем групової роботи розпочинається з її планування. На цьому етапі треба приділити увагу наступним моментам: місце і завдання групової роботи на уроці; склад груп, місце розташування учнів у класній кімнаті; час роботи; способи фіксації результатів спільної роботи. При плануванні групової роботи важливим є створення ситуації, можливо із залученням учнів. Обов'язково треба чітко спланувати організаційні моменти. У ході дослідження розвитку діалогічного мовлення у молодших школярів нами було виділено передумови, що викликають в учнів необхідність об'єднатися в групи для виконання завдання:

- завдання не може бути виконано індивідуально;
- спільне обговорення прискорює процес пошуку рішення;
- завдання має зміст, для виконання якого треба залучити усіх учасників групи;

Успішність групової роботи залежить від правильного формування групи. Способи формування учнівських груп представлено у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Способи формування учнівських груп

Група учнів	Кількість учнів	Мета
Робота в складі всієї групи	20	обмін результатами роботи; підбиття підсумків;
Робота в малих групах	до 8	Знайомство; навички взаємодії; адаптація серед незнайомих людей;
Групи обговорення	4 - 6	стимулювання вироблення ідей, пов'язаних з певною темою
Пари	2	виконання вступних ознайомлювальних вправ; взаємне навчання; рольові завдання;
Трійки	3	взаємодія між двома учасниками групи - третій спостерігає

Проаналізувавши практичний досвід учителів при формуванні груп для групової роботи, нами було виділено наступні варіанти об'єднання учнівських груп (див.табл.1.7).

Таблиця 1.7

Варіанти об'єднання учнівських груп

Група за бажанням	учні працюють в групі, склад якої сформовано за їхнім вибором; учням пропонується об'єднатися в групи з певною кількістю осіб або розділитися на однакові за кількістю учасників;
Рандомна група	група, сформована випадковим чином, наприклад, з тих, хто сидить в одному ряду за сусідніми партами; групу можна сформувати і за допомогою квитка з номером або за сезоном народження – зимою/ весною/ влітку та восени тощо;
Група, яка створена капітаном	капітанів групи обирають шляхом голосування, після цього створюють групи.
Група, створена учителем з певною метою	групи учнів, об'єднаних за темпами роботи, рівнем здібностей; групи учнів, створені для досягнення гарних результатів чи для надання можливості членам групи працювати у власному темпі.
За темою роботи	різні групи виконують завдання з різними темами;
За рівнем складності завдання	групи виконують завдання з різним рівнем складності, які підібрані вчителем або учнями;

Розглянемо структуру уроку із застосуванням групової освітньої діяльності. Групова освітня діяльність складається з трьох частин: вступна, основна та завершальна.

Для вступної частини характерні наступні компоненти: вступ, створення правил, повідомлення теми уроку та роз'яснення щодо спільної роботи у команді. Важливо обговорити з учнями очікувані результати роботи, це допоможе правильно спрямувати роботу групи та розділити обов'язки для кожного учасника команди. Створення групою певних правил, дозволить працювати ефективно і злагоджено, адже учні зазвичай створюють їх самостійно, інколи за необхідності, вчитель допомагає їх правильно і чітко сформулювати.

Основна частина групової роботи спрямована на визначення проблеми, шляхів її розв'язання та актуалізацію практичних навичок. На етапі актуалізації проблеми обговорюється її актуальність, чітко окреслюється завдання для кожного учасника групи. Наступний етап основної частини, передбачає пошук шляхів розв'язання проблеми та необхідної інформації. Усі члени команди працюють над складанням плану, використовуючи інформаційні ресурси.

На етапі розвитку практичних навичок варто приділити особливої уваги та часу, оскільки це і є кінцевою метою розв'язання основної проблеми групового заняття. У завершальній частині групового заняття варто застосувати спеціальні вправи, метою яких є :

- підбиття підсумків уроку;
- аналіз очікуваних результатів;
- оцінка рівня обізнаності з проблеми;
- зворотній зв'язок.

Серед методів зворотнього зв'язку вважаємо ефективними наступні:

Рис.1.12 Методи зворотнього зв'язку

Серед методів групової освітньої діяльності ми виділили : інформаційне повідомлення, «Мозковий шторм» та вправи. Розглянемо їх особливості.

Інформаційне повідомлення або мінілекція - це вербальне надання інформації вчителем. Основна задача вчителя - надати інформацію учням; основна задача учнів – сприйняти та скористатися інформацією. Особливості проведення мінілекції :

- тривалість 7-10 хвилин;
- має характер представлення певної ідеї;
- викладення інформації – тезисне;
- візуальна підтримка;
- контакт з аудиторією та зворотній зв'язок;

Мозковий шторм – цей метод групового навчання застосовується для пошуку нових ідей та обговорення певного питання як всією групою так і малими групами. Мета мозкової атаки – знайти велику кількість ідей на запропоновану вчителем тему. Технологія мозкового шторму передбачає два етапи: перший етап - формулювання ідеї; другий етап - оцінювання. Використання методу «Мозкового шторму» дає можливість не тільки обговорювати теми та проблеми

в групах а й визначити рівень знань та дослідити напрями інтересів учасників групи.

Вправи як метод групового навчання є ефективним інструментом у розв'язанні основних завдань, у процесі групової освітньої діяльності. Застосування вправ полегшує міжособистісне спілкування. Вибираючи вправу треба орієнтуватись на цілі певного етапу уроку. Наведемо приклади деяких вправ, які варто використовувати в організації групової діяльності:

- вправи на встановлення контакту (сформувати доброзичливу атмосферу спілкування);
- вправи на згуртування групи (формування довірливого стилю спілкування в процесі налагодження контактів):
- вправи для активізації учасників групи (удосконалення навичок координації і взаємодії в групі, розвиток уяви та емпатії;
- вправи для попередження конфліктів;
- рухливі вправи - для зменшення напруги;
- завершальні вправи - удосконалення комунікативних якостей;

Отже, організація роботи освітньої групової діяльності - це складний процес, який включає в себе: підбір ефективного методу для досягнення навчальних результатів, створення групи, контроль з боку вчителя.

Висновки до розділу 1

У першому розділі нами було розглянуто актуальність дослідження розвитку діалогічного мовлення. Нами було встановлено, що «діалогічна мова» виступає як основна форма мовленнєвого спілкування. У ході аналізу науково-методичної літератури ми зазначили, що людина може розвиватися та здійснювати взаємодію з іншими тільки у процесі спілкування.

Поняття « діалог» та « діалогічне мовлення» було знайдено в українському та педагогічному у словниках і проаналізовано з точки зору науковців та методистів. Розглянули структурні компоненти діалогічного мовлення - репліки і діалогічні єдності, утворені з ініціативної й респонсивної реплік; види діалогічних єдностей, функціональні типи діалогів.

У питанні вивчення особливостей формування діалогічного мовлення молодших школярів, ознайомилися з метою розвитку діалогічного мовлення, нормативними документами, типовими освітніми програмами. Основи вивчення діалогічного мовлення закладаються вчителем у початкових класах. Ми погоджуємося з провідними методистами, що навчити учня складати діалог означає, що учень вміє формувати діалогічні позиції, слухати і розуміти співрозмовника, привертати до себе його увагу, вміти зацікавити співрозмовника.

Наступним завданням було розглянути питання організації групової роботи на уроках української мови як засіб розвитку діалогічного мовлення молодших школярів; Ми детально розглянули мету, завдання групової діяльності, порівняли традиційні та групові форми навчання; окреслили різні концептуальні підходи для реалізації групової діяльності; формуванні груп для групової роботи, варіанти об'єднання учнівських груп; вивчили структуру уроку із застосуванням групової освітньої діяльності. Підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що організація роботи освітньої групової діяльності - це складний процес, який включає в себе: підбір ефективного методу для досягнення навчальних результатів, створення групи, контроль з боку вчителя.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ В ПРОЦЕСІ

2.1. Стан досліджуваної проблеми у практиці навчання української мови.

Відповідно до мети та завдань нашого дослідження в розділі 1 ми опрацювали психолого - педагогічну та методичну літературу задля виявлення особливостей розвитку діалогічного мовлення у учнів початкової школи ; нами було проаналізовано установчі документи, чинні програми й підручники та запропоновану систему вправ для розвитку діалогічного мовлення у методичній літературі [3], Четверте завдання нашого дослідження передбачає аналіз установчих документів, чинних програм та підручників. Ми проаналізували чинні підручники з української мови та літератури для 4 класу за авторством С. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Дубовик Українська мова і читання 4 клас 2021, ч. I, М. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Дубовик Українська мова і читання 4 клас 2021, ч. II, М.Захарійчук, Н. Богданець-Білоskalенко 4 клас 2021, ч. I. та Н. Богданець-Білоskalенко, Ю. Шумейко Українська мова і читання 2021, ч.II,[21],[2], [6], [7], та встановили, що у підручниках науковцями та методистами запропоновані такі види робіт:

Таблиця 2.1

Види робіт для розвитку діалогічного мовлення у підручнику за авторством М. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Дубовик Українська мова і читання 4 клас 2021,ч. I

№ п/п	Вид роботи	Назва художнього твору	сторінка
1	Розподіл ролей, переказ тексту	«Ганнуся і Марійка йшли зі школи»	с.14-15
2	Читання тексту в особах, відповіді на запитання автора		с.17-18
3	Хвилинки спілкування (продовжити розмову)	«- Нагадай, будь ласка, у якій послідовності встановлюють зв'язок між членами речення»;	с.29

		«- Ми з класом нещодавно відвідали дендропарк...»	с.32
4	Діалогова взаємодія написати лист другові чи подрузі		с.151
5	Колективний проєкт		с.51
6	Пояснення змісту байки співрозмовнику	«Соняшник» П.Ключини	с.139

Таблиця 2.2

Види робіт для розвитку діалогічного мовлення у підручнику за авторством М. Вашуленко, Н. Васильківська, С.Дубовик мова і читання 4 клас 2021, ч. II

	Вид роботи	Назва літературного твору	Сторінка
1	Читання виразно діалогу між Силуно Карпом	народна легенда «Як виникли Карпати»	с.34-36
2	Робота в парах, запитання одне одному текстом	«Замкова гора в Мукачеві»	с.39-40
3	Читання вірша в особах, відпрацювання інтонації, пантоміміки	вірш Г.Бойка «Викрутився»	с.58
4	Розігрування казки, міркування над інтонацією, жестами, репліками кожної дійової особи	О.Кукуєвицька «Казка про пінгвіна, який хотів літати»	с.95
5	Робота в парах, діалогічне спілкування- запитання одне одному за прочитаним текстом		с.23-24
6	Читання текстів-діалогів з подальшим обговоренням	«Мій сусід прибулець» О.Комової	с.8-10
7	Обмін думками з приводу прочитаного тексту		с.46; с.52; с.55 с.149
8	Робота в групах, створення літературного проєкту		с.34
9	Написання оповідання чи казки, у якому передбачити діалог персонажів з використанням прислів'їв і приказок		с.111

Таблиця 2.3

Види робіт для розвитку діалогічного мовлення у підручнику за авторством Ч. І. М. Захарійчук, Н.Богданець-Білоskalенко Українська мова та читання НУШ 4 клас 2021р

Вид роботи	Назва літературного твору	Сторінка
Читання тексту-діалогу	« День народження» (оповідання) «Дубок» (казка) «Особлива Сніжинка» «Дивні химеринки, або Таємниця старовинної скриньки» (казковий різдвяний детектив) «Казка про Стрітіння»	с.16-18 с.66-71 с.100-102 с.109-117 с.118-122
Читання тексту в особах		с.51; с.61; с.77-82; с.104-105; с.151-156
Читання тексту з обміном інформацією		с.30

Таблиця 2.4

Види робіт для розвитку діалогічного мовлення у підручнику за авторством Н. Богданець- Білоskalенко,Ю. Шумейко Українська мова і читання 2021, ч.ІІ

	Вид роботи	Сторінка
1	Скласти діалог, використовуючи етикетні формули	с.9
2	Скласти речення зі словами ввічливості, які доречні у телефонній розмові	с.36
3	Виразне читання тексту в особах	с.129

Аналіз підручників та змістових ліній *«Взаємодіємо усно»*, *«Читаємо»*, *«Театралізуємо»* у типових освітніх програмах, ми дійшли висновку, що чинні підручники відповідають вимогам Державного стандарту початкової освіти,

реаліям Нової української школи та мовно-літературної галузі типової освітньої програми. Ми проаналізували систему вправ

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Криворізької гімназії №124 Криворізької міської ради. В експерименті на кожному з його етапів взяли участь учні 4 класу – 34 учні. Оскільки у закладі є тільки один четвертий клас, ми запропонували розділити клас на дві підгрупи.

Дослідження охоплювало три етапи:

I етап – констатувальний. На цьому етапі проводився аналіз готовності вчителів початкових класів до формування вмінь, ми зробили опитування у вигляді Google форми.

II етап – формувальний. Розробити систему роботи з формування діалогічного мовлення учнів 4 класу засобами групової взаємодії.

III етап – контрольний. Метою цього етапу було здійснення діагностики рівня сформованості діалогічного мовлення у учнів 4 класу.

Вважаємо за доцільне розглянути процедуру проведення та результати констатувального етапу експерименту, на якому ми запланували такі завдання:

1) проаналізувати практичний досвід учителів початкових класів, застосування методів та прийомів формування комунікативних навичок та розвитку діалогічного мовлення в учнів початкової школи .

2) дослідити рівень сформованості діалогічного мовлення за критеріями та показниками розвитку діалогічного мовлення учнів початкової школи на уроках мовного циклу.

Для виконання першого завдання констатувального етапу експерименту, а саме: готовність учителів початкових класів до формування комунікативних навичок в учнів початкової школи ми створили опитування (див. додаток А) у вигляді Google форми. В опитуванні взяли участь 8 вчителів початкової школи Криворізької гімназії № 124. Вчителі мають різний педагогічний стаж. .

Який Ваш педагогічний стаж?

8 ответов

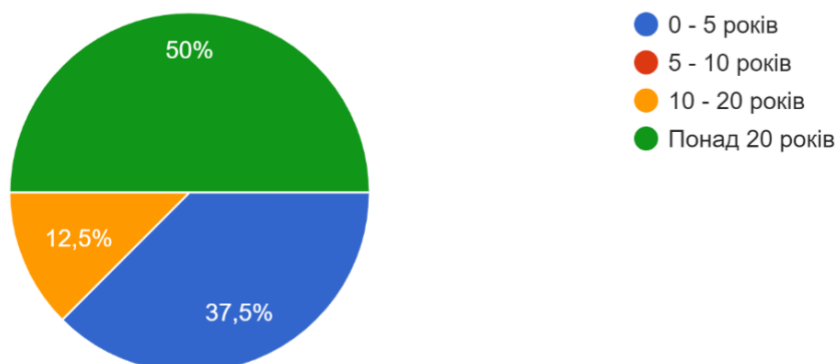

Рис.2.11 Результати опитування з 1 питання

Серед актуальних питань були наступні:

Чи застосовуєте Ви на уроках української мови, завдання спрямовані на розвиток діалогічного мовлення?

Чи застосовуєте Ви на уроках української мови завдання, спрямовані на розвиток діалогічного мовлення?

8 ответов

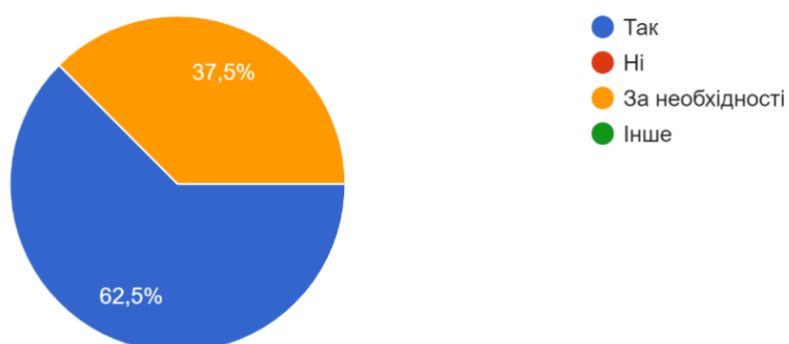

Рис. 2.2 Результати опитування з 2 питання

Результати опитування показали, що 62% опитаних вчителів, у своїй практиці застосовують завдання для розвитку діалогічного мовлення, 37 % вчителів – за необхідності.

Які методи та прийоми Ви використовуєте для розвитку діалогічного мовлення на уроках української мови?

Ми проаналізували відповіді і дійшли висновку, що частіше всього вчителі використовують: інтерактивні і рольові ігри, моделювання реальних ситуацій, читання по ролях, інсценування казки, методи «Мікрофон» та « Мозковий штурм». Серед найефективніших методів вчителі назвали: роботу в парах та групах, кооперативне навчання, створення проблемних ситуацій, метод «взаємонавчання», інтерв'ю та рольові ігри.

Чи має вплив на розвиток діалогічного мовлення перебування учнів у віртуальному просторі?

Чи має вплив на розвиток діалогічного мовлення перебування учнів у віртуальному просторі?
8 ответов

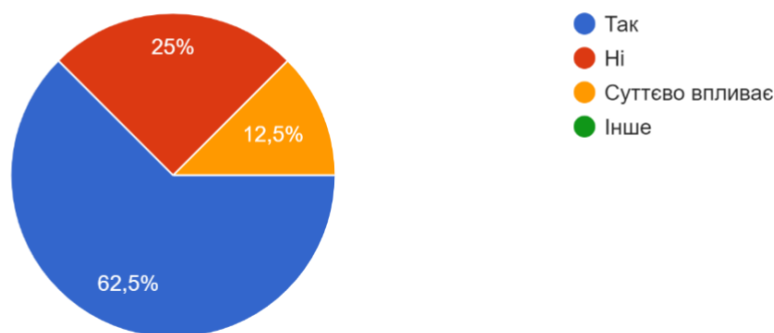

Рис.2.3 Результати опитування з 3 питання

Відповіді на це питання мають такі значення: 62% вчителів вважають, що - так впливає; 12,5% вчителів вважають, що має - суттєвий вплив; 25% вчителів не вбачають проблеми та негативних наслідків.

Які фактори негативно впливають на розвиток діалогічного мовлення в сучасних реаліях?

Серед відповідей вчителів побачили наступне: Пандемія Covid – 19, повномасштабна війна, перегляд великої кількості готового контенту, цифровізація і зменшення реальної комунікації, недостатнє спілкування з членами родини, через що не розвиваються, а навпаки втрачаються навички комунікації.

З якими труднощами Ви зустрічаєтеся під час організації діалогів на уроках української мови серед учнів?

Серед труднощів складання діалогів, вчителі виділили низький рівень мовленнєвої компетентності, малий словниковий запас, проблеми з увагою, пасивність та відсутність мотивації.

Для виконання другого завдання констатувального дослідження, а саме: визначення рівня сформованості розвитку діалогічного мовлення учнів початкової школи на уроках мовного циклу, згідно типових освітніх програм ми з'ясували та виокремили основні вимоги до знань, умінь та навичок, які стосуються розвитку діалогічного мовлення учнів 4 класу. Серед них :

- відтворення, розігрування навчального діалогу на задану тему;
- за ілюстрацією (з 5-6 реплік на кожного учасника без урахування етикетних реплік початку і завершення діалогу);
- одним із учасників діалогу може бути вчитель.

Наступним кроком було визначення критерій, які нададуть нам можливість визначити рівень сформованості у учнів навичок діалогізування.

Високий рівень - учні розпочинають самостійно діалог, доречно реагують на репліки співрозмовника, використовують невербальні засоби мови, дотримуються мовленнєвого етикету, вміють аргументувати свою думку, мають високий рівень культури спілкування.

Середній рівень – учні мають навичку розпочати діалог, спростувати думку співрозмовника, дотримуються мовленнєвого етикету, але мають труднощі із складанням діалогу.

Початковий рівень - учні знають як побудувати діалог, проте мають труднощі у комунікативних навичках, не можуть сформулювати власну думку, у репліках не має логічного зв'язку, потребують допомоги вчителя.

У ході нашого дослідження учні були поділені на дві підгрупи рандомним способом. Для того, щоб визначити рівень розвитку діалогічного мовлення у учнів, ми запропонували учням прийняти участь в опитуванні (див. додаток Б) у вигляді Google форми. В опитуванні взяли участь 14 учнів 4 класу початкової школи Криворізької гімназії № 124.

Мета опитування була наступною:

Чи відчувають учні дефіцит спілкування?

Чи знайомі вони з діалогічною формою спілкування?

Чи дотримуються вони форм мовленнєвого етикету?

Які мовні засоби використовують під час діалогу?

Ми проаналізували результати опитування. На питання , яке стосується форми спілкування, 57,1% учнів надали відповідь, що спілкуються по телефону і тільки 42,9% спілкуються під час зустрічі, що свідчить про обмежене спілкування серед учнів.

Як зазвичай ти спілкуєшся із друзями?
14 ответов

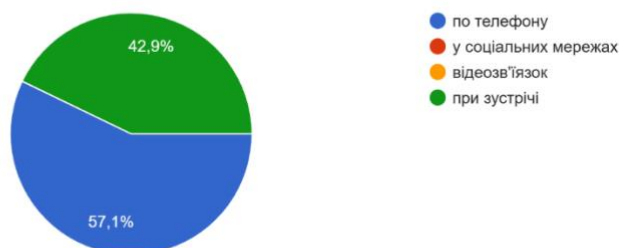

Рис.2. 4 Результати опитування з 1 питання

На питання, чи сумують вони, коли довго не зустрічаються з друзями, 92,9 % учнів дали відповідь –« так», що свідчить про те, що дітям , дійсно бракує спілкування, проте 7,1 % учнів надали відповідь « ні», що свідчить про байдужість до спілкування та про вибір усамітнення. Ми маємо припущення, що ця категорія дітей обирає віртуальне спілкування. Оже, ми зробили висновок, що що переважна кількість дітей прагне до « живого спілкування»

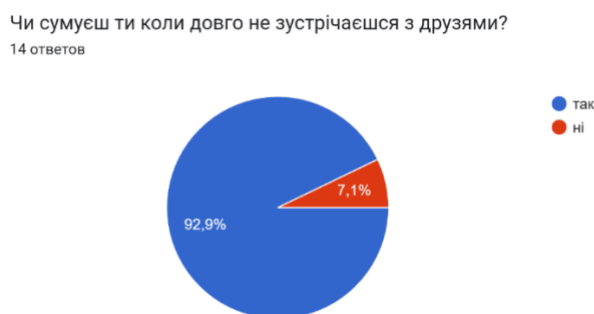

Рис.2.5 Результати опитування з 2 питання

На питання про форму навчання результати відповідей наступні : 50% учнів має бажання навчатися в очному форматі, 35,7% учнів – у змішаній формі навчання, 14,3% у дистанційній формі навчання.

На питання, чи знають учні, що таке діалог, констатуємо, що 100 % опитуваних дітей, дали відповідь « так».

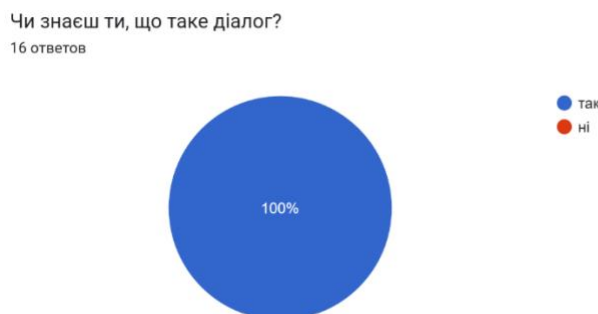

Рис.2.6 Результати опитування з 3 питання

Але зауважимо, що питання, які стосуються теоретичних відомостей з теми «діалог», саме: які компоненти складають діалог; які мовні засоби ти використовуєш у діалозі; на нашу думку, учні дали відповіді з допомогою дорослих або з інших доступних ресурсів. У відповідях ми прочитали фрази не притаманні словниковому запасу для учнів 4 класу. Неспроможність дати самостійну відповідь, свідчить про наявність освітніх втрат.

На питання про дотримання форм мовленнєвого етикету, ми отримали позитивні відповіді. Учні знають правила ведення діалогу, навели багато прикладів, але надавали відповідь обмеженим словниковим запасом слів.

Оскільки в опитуванні у вигляді Google форми, взяли участь менше, ніж 50% та враховуючи той факт, що учні могли надавати відповіді, користуючись сторонньою допомогою, для встановлення реалістичних даних, нами було прийнято рішення провести додаткове опитування в очному форматі.

Результати очного опитування підтвердили нашу гіпотезу, що діти самостійно не працювали, а надавали відповіді за допомогою різноманітних ресурсів. Користуючись нагодою очного спілкування з метою встановлення розвитку діалогічного мовлення, ми запропонували учням прийняти участь у діалогізуванні.

Перше завдання мало на меті встановити здатність учнів складати діалог та застосовувати діалогічні єдності. Темою для діалогу обрали близьку для дітей тему : «Мій улюблений казковий герой». Розглянемо результати очного дослідження в експериментальній групі. Кількість дітей становить - 16 осіб. Діти самостійно обрали пару для діалогу. Дві пари співрозмовників самостійно сформулювали питання для діалогу, слушно застосовували діалогічні єдності. Ми зафіксували 8 застосованих діалогічних єдностей. 4 пари співрозмовників склали діалог за допомогою вчителя. Учням з цього числа було складно дотримуватися діалогічних єдностей, у них обмежений словниковий запас, проте ми нарахували 4 послідовні діалогічні єдності у складеному діалозі. для 2 пар це завдання виявилось дуже складним. Без допомоги вчителя не змогли

зорієнтуватися у виконанні завдання, не змогли сформулювати запитання і чітко надати відповідь.

У контрольній групі дітям запропонували розділитися на групи. Кількість осіб – 18. Тему для діалогу ми вирішили не змінювати. Ми звернули увагу, що у цій групі деяким учням було дуже складно визначитися з улюбленим казковим героєм, що свідчить про низьку читацьку активність. Довелося нагадати про відомих казкових персонажів та визначитись у їх виборі для складання діалогу. Отже, за нашими спостереженнями, 2 пари учнів одразу визначилися з персонажами і почали складати питання для діалогу. 5 пар учнів склали діалог за допомогою вчителя. 2 пари учнів постійно потребували сторонньої допомоги. Одній парі з цього числа скласти діалог допомогли учні, які вже виконали завдання.

Таблиця 2.5

**Рівні сформованості розвитку діалогічного мовлення у учнів 4 класу
на констатувальному етапі**

Рівень сформованості діалогічного мовлення	Експериментальний клас		Контрольний клас	
	кількість учнів	відсотки	кількість учнів	відсотки
Високий	4	25%	4	22,23%
Середній	8	50%	10	55,4%
Низький	4	25%	4	22,23%

У другому завданні, ми запропонували учням скласти діалог за описаною мовленнєвою ситуацією із застосуванням етикетних формул та мовних засобів. Запропонували стандартні ситуації: для експериментального класу - «Провідування хворого друга», для контрольного класу - « Розмова по телефону».

За нашими спостереженнями в експериментальній групі тільки одна пара учнів виконала всі завдання та показала високий рівень навичок складання діалогу. 4 пари учнів склали діалог, але формули мовленнєвого

використовувались обмежено, часто з повторами. 3 пари учнів мали суттєві складнощі, а саме: обмежений словниковий запас, труднощі у формулюванні власної і чіткої думки, відсутність позамовних засобів спілкування. відсутність, комунікативних навичок; учні не дотримувались норм мовленнєвого спілкування, не могли скласти репліки на задану тему.

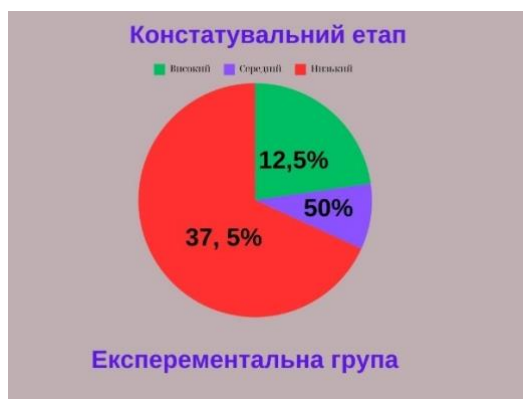

Рис.2.7 Результати дослідження 2 завдання у учнів експериментальної групи

Проаналізуємо виконання другого завдання, у контрольній групі. Дві пари учнів склали діалог, який відповідає запропонованій темі, з дотриманням поставленого завдання, про те учні не використовували доречну міміку та жести. 6 пар учнів виконали завдання, але мали складнощі різного ступеню. 2 пари учнів виконали завдання за допомогою вчителя. Ми зазначили у цих парах відсутність навичок складати діалог та складнощі у спілкуванні.

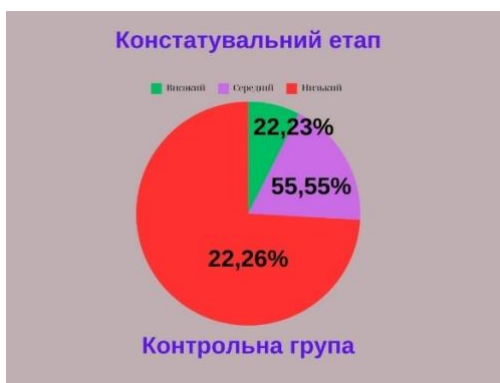

Рис. 2.7 Результати дослідження 2 завдання у учнів експериментальної групи

Таблиця 2.6

Рівень сформованості діалогічного мовлення на констатувальному етапі

	Рівень сформованості діалогічного мовлення	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		кількість учнів	відсотки	кількість учнів	відсотки
1.1	Високий	2	12,5%	4	22,23%
2.2	Середній	8	50%	12	55,54%
3.3	Низький	6	37,5%	4	22,23%

Результати дослідження для визначення початкового рівня сформованості розвитку діалогічного мовлення представлено на рис.

Отже, аналіз складених учнями діалогів, свідчить, що друге завдання виявилось складним для виконання. Ми переконалися, що розвиток діалогічного мовлення серед учнівства є актуальною проблемою і потребує подальшого вивчення та розробки ефективної системи вправ, навчальних завдань, проєктів тощо.

2.2. Експериментальна робота з формування діалогічного мовлення учнів 4 класу у процесі групової взаємодії

У ході нашого дослідження ми проаналізували науково–методичну літературу, передовий досвід вчителів та дійшли висновку, що розвиток діалогічного мовлення - це складний і тривалий процес, тому вчитель має у своїй роботі користуватись певною методичною системою, у якій передбачено використання вправ на складання діалогів різних типів. Ми розробили систему вправ для розвитку діалогічного мовлення, яка, на нашу думку, підтвердить

гіпотезу нашого дослідження, що процес формування діалогічного мовлення у молодших школярів засобом групової взаємодії буде ефективним якщо в основу навчання покласти принцип інтеграції різних видів діяльності – мовленнєвої, ігрової та театралізації. Систему вправ для розвитку діалогічного мовлення представлено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Система вправ для розвитку діалогічного мовлення

Назва вправи	Мета вправи
Вправи для навчання реплікування	Навчити учнів реплікуванню; швидко реагувати на подану репліку та надавати відповідь
Вправи для засвоєння діалогічної єдності різних видів	Навчити учнів самостійно вживати різні види діалогічних єдностей.
Вправи для створення мікродіалогів	Навчити учнів об'єднувати діалогічні єдності у мікродіалоги, згідно з запропонованою мовленнєвою ситуацією
Вправи для створення діалогів різних функціональних типів	Навчити учнів створювати власні діалоги різних типів на основі запропонованої їм мовленнєвої ситуації

Фрагмент уроку 1. Діалог – перевірення:

Вчитель читає вірш про зіпсовану книгу:

Бруднуля

Книжка скаржилась Мар'яні:
- Я у тебе не в пошані.
Звідкіля це на мені
Плями сині та масні?

Подивися, от сторінка:
Намальована хатинка,
Під хатинкою - маля,
І написано: «Це я».

А за дві сторінки далі -
Різні звірі небували:
Сині, жовті та рябі,
Що й не снилися тобі.

Люди скажуть: - Ой, чия ти?!
Як тебе тепер читати?

Рис.2.8 Зображення для складання діалогу - перевірення

Завдання: Вчитель пропонує учням розіграти діалог удвох, на основі почутого. Дійові особи: книжка і лікар.

– Добрий день, лікарю! Я захворіла, допоможіть будь ласка. Мені дуже боляче...

– Добрий день. Що трапилось?

– У мене справжні неприємності. Моя господарка Мар'яна, напевно забула правила користування книгою.

– Зараз огляну тебе. Що це за плями на тобі?

– Ці плями від чаю.

– А чому твої сторінки такі зморщені?

– Чай був дуже гарячий, тому мої тонесенкі сторінки змокли, а коли висохли - порвалися.

– Бачу ти, дійсно захворіла. Зараз випишу тобі рецепт для лікування.

– Дякую, лікарю!

– Одужуй і бережи себе!

Після розігрування діалогу, вчитель проводить бесіду щодо бережливого ставлення до книги.

Взагалі, за нашими спостереженнями, дітям дуже подобається перевтілюватися у різні образи, тому задля різноманітності варто запропонувати незвичайні ролі. Наприклад, за планом виховної роботи у початковій школі досить часто повторюються правила дорожнього руху, тому цікавою темою може стати «світлофор».

Фрагмент уроку 2. Діалог – перевтілення:

Вчитель пропонує пригадати, які види світлофорів діти знають. Учні пригадують, що є світлофори для пішоходів, а є для водіїв. Пропонується розіграти діалог кольорів світлофору для водіїв, використовуючи міміку, жести та відповідний темп і тембр голосу.

– Увага! Увімкнено червоне світло! Рух транспортних засобів через перехресття вул. Університетська - забороняється! Зверніть увагу, обмеження діє 90 секунд.

– Увага! Шановні водії, через 20 секунд буде увімкнено зелене світло. Зосередьте свою увагу на дорозі. Нагадуємо, що користуватись гаджетами за кермом суворо заборонено!

– Увага! Зелене світло увімкнено. Ви можете продовжувати рух вулицею Університетська. Щасливої дороги!

Як заохотити дітей до продуктивної роботи? Чим можна здивувати та зосередити увагу дитини? Яка тема може бути цікавою для учнів початкової школи? Так питання досить часто постають перед вчителем . Проаналізувавши план роботи гімназії № 124 на тиждень, ми з'ясували, що змістом роботи передбачено інтерв'ювання серед учнівства середньої ланки. Рубрика «Я - лідер» передбачає коротке інтерв'ю з учнем, що власне є - самопрезентацією дитини. Ми розглянули цю ідею, як перспективну. На уроці ми показали запис інтерв'ю і запропонували відтворити діалог за зразком:

https://www.facebook.com/100001248255329/videos/1197371101543258?id_orvanity=162910874412843

Фрагмент уроку. Побудова діалогу за зразком.

Завдання: Вчитель пропонує учням розіграти діалог удвох за зразком. Оскільки, діти навчаються у четвертому класі і давно знайомі, дійовими особами стали учні, які зустрілися вперше. Зміст діалогу, зумовлений сучасними реаліями.

– Привіт! Мене звати Варвара.

– Привіт! Мене звати Софія.

– Наша вчителька попередила вчора, що у нас буде нова однокласниця.

Давай знайомитися.

– Давай!

- Ти до нас перейшла вчитися з іншої гімназії?
- Я не перейшла, я переїхала з іншого міста.
- Чому?
- Тому що, через воєнні дії, наша родина залишилася без дому...
- Мені шкода... Тримаймось... Софійко, давай дружити!
- Давай! Дякую, що підтримуєш.

Важливим аспектом у розвитку діалогічного мовлення є засвоєння учнями формул мовленнєвого етикету. Учні повинні засвоїти, правильно і доречно вживати українські форми звертання.

Фрагмент уроку. Доповнення незавершеного діалогу.

Вчитель наводить приклад діалогу з незнайомою людиною.

- Добрий день, дівчинко.
- Добрий день, шановна пані.

Завдання: скласти діалог, вживати форми мовленнєвого етикету, пригадати чи варто спілкуватися з незнайомцями?

- Добрий день, дівчинко!
- Добрий день, шановна пані!
- Як тебе звати?
- Навіщо вам така інформація?
- Я хочу запросити тебе відвідати благодійний концерт.
- Дякую, але вашої пропозиції я прийняти не можу.
- Чому? Я не завдам тобі шкоди!
- Вибачте будь ласка, але я з вами незнайома, тому мушу вам відмовити

у спілкуванні.

- Шкода. Я так хотіла подарувати тобі квиток на концерт.
- Перепрошую, мені вже час поспішати.
- Але ж ми не домовилися.

– Так, розмову доведеться припинити. Я суворо дотримуюсь правила – не приймати подарунків від незнайомих. До побачення.

– До побачення, дівчинко....

Фрагмент уроку. Створення діалогу з опорою на допоміжні матеріали

Напередодні осінніх канікул вчитель проводить урок з безпеки життєдіяльності, демонструє серію малюнків із зображенням спеціального транспорту: автомобіль швидкої допомоги, поліції, пожежного розрахунку, служби газу.

Рис. 2.9 Зображення « Пам'ятка для дітей : Телефони екстрених служб в Україні»

– Діти, чи знаєте ви номери телефонів для екстрених викликів у разі непередбачуваних подій?

– Так, звичайно!

– Макаре, за яким номером треба зателефонувати у разі пожежи?

– Негайго, треба набрати - 101.

– Богданчику, за яким номером треба зателефонувати у разі прямої загрози життю або, якщо людина стала свідком протиправних дій?

– Терміново, треба набрати 102.

- Маріє, за яким номером треба зателефонувати у разі, якщо людині стало зле?
- Якнайшвидше повідомити за номером - 103!
- Богдане, за яким номером треба зателефонувати, якщо відчувається запах газу?
- Екстрений виклик служби газу - 104.
- Діти, чи знаєте ви єдиний номер екстреного виклику?
- Так, це номер – 112.

Фрагмент уроку. Побудова діалогу за ситуативним малюнком.

На основі наших спостережень, ми зробили висновок, що ефективним методом розвитку діалогічного мовлення можна вважати, складання діалогу за ситуативним малюнком.

Рис. 2.10 Зображення до складання діалогу за малюнком»

Вчитель проводить бесіду про важливість бережливого ставлення до природи; чи доводилося проводити час з родиною біля річки, у лісі; чи були вони свідками ситуацій, коли люди залишали на місці відпочинку сміття, бите скло? Потім вчитель розповідає як треба реагувати на вчинки людей у подібних ситуаціях, пропонує розглянути малюнок.

- Діти, яку ситуацію зображено на малюнку? (хлопчики знайшли на березі річки сміття, яке залишили туристи).

- Про що, на вашу думку можуть говорити хлопчики (про неприпустимість такого ставлення до природи).

- Зверніть увагу на те, що хлопчики посміхаються. Чи ця ситуація варта посмішки? (ні, під час розігрування діалогу, настрої має бути іншим).

- Що хлопчики збираються зробити? (збираються прибрати сміття).

- Як розпочати розмову? Якими словами? (Як це можливо!; Неприпустимо!)

Хто розпочне першим? (Учні домовляються).

- Який висновок варто зробити на завершення розмови?

(від нашого ставлення до природи залежить стан навколишнього середовища, який впливає на нашу якість життя).

– Ой, лишенько! Це неприпустимо!

– Як це можливо! Який сором!

– Таке чудове місце для відпочинку на природі!

– Така краса навкруги!

– Мабуть, це сміття залишила компанія, яка приїздила сюди сьогодні зранку.

– Дивно, вони склали про себе приємне враження.

– Так, вони на вигляд дуже привітні, але їх вчинки, нажаль, продемонстрували інше.

– Щож, Макаре, доведеться нам прибратися.

– Так, ми не залишимося осторонь. Гайда, до роботи!

– Через таке ставлення до природи, вона і «захворіти» може!

– Нам доведеться не тільки прибратися, а ще і вибачитися перед матінкою - природою!

– Так, звісно.

- Пробач, будь ласка!
- Пробач тих , хто завдав тобі шкоди.

Фрагмент уроку. Складання діалогу у ході обговорення з однокласниками прослуханого або прочитаного тексту, розглянутого малюнка, життєвої ситуації тощо.

Рис.2.11 Зображення до складання діалогу - міркування

Завдання : Вчитель читає вірш і пропонує скласти діалог на основі почутого.

- Ну і справи! Хлопчик зламав гілку яблунці.
- А як таке могло статися?
- Кинув камінь та перебив гілку.
- Чому, хлопчик так вчинив?
- Дуже кортіло з'їсти яблуко.

- Шкода, яблуньку!
- Так, мабуть, їй було дуже боляче!

Напевне, хлопчик і сам це зрозумів, бо з того що я почув, у нього були докори совісті.

- Звідки ти знаєш!
- Він говорив про свій вчинок, як « недостиглий гріх»
- Цікаво, чи зможе він вчинити таке знову?
- Сподіваюсь, що - ні, адже слова його прозвучали дуже переконливо.

Фрагмент уроку. Придумування діалогу як доповнення до прочитаного тексту.

Вчитель читає твір В. Сухомлинського « Щоб метелик не поколовся»

Завдання: поміркувати над прослуханим текстом та продовжити діалог.

ЩОБ МЕТЕЛИК НЕ ПОКОЛОВСЯ

Маленька дівчинка Зоя гуляла в саду. Вона підійшла до акації. На акації гострі-прегострі колючки. Над акацією літав барвистий метелик. Ой, як же йому не страшно літати? Налетить на колючку — що ж тоді буде? Підійшла Зоя до акації. Зломилла одну колючку, другу, третю...

Мама побачила й питає:
 — Що ти робиш, Зою? Навіщо колючки зламуєш?
 — Щоб метелик не поколовся, — відповіла Зоя.
 — Це дуже добре, що метелика жалієш, — сказала мама, але ж і акація без колючок жити не зможе.

Василь Сухомлинський

Рис. 2.12

- Що ти робиш Зою? Навіщо колючки зламуєш?
- Щоб метелик не поколовся, - відповіла Зоя.

– Це дуже добре, що метелика жалієш , - сказала мама, але ж і акація без колючок жити не може.

– Чому?

– Тому що колючки допомагають акації захиститися від поїдання її стовбура травоядними тваринами.

– Оце так новина! Хіба її стовбур можна вгризти?

– Так! Деяким тваринам це вдається.

– А ще її колючки не дозволяють тваринам, які забираються на дерево ламати гілки.

– Я знову здивована!

– І саме головне: через колючки до стовбура надходить вода з повітря.

– Тепер розумієш, яку ти завдаєш шкоду рослині?

– Так, я зрозуміла свою помилку. Дійсно, колючки дуже потрібні.

– Отже, допомагаючи одному, можна нанести шкоду іншому!

Фрагмент уроку. Створення діалогу за словесно описаною мовленнєвою ситуацією.

Вчитель проводить бесіду про користь відвідування позашкільних закладів. Потім вчитель описує мовленнєву ситуацію: друзі зустрілися на майданчику і розповідають про свої вподобання та їх переваги.

Завдання : побудувати діалог їхньої розмови.

– Привіт, Макаре!

– Привіт, Богдане!

– Як твої справи?

– Дякую, все добре!

– А як твої справи?

– У мене теж усе гаразд!

– Ти продовжуєш ходити до спортивного залу?

– Так, звісно. Спорт - це здоров'я та фізичний розвиток. А ти продовжуєш відвідувати гурток інформаційних технологій?

– Так. Мені більше подобається створювати різноманітні програми, бо це - інтелектуальний розвиток?

– Може варто спробувати себе у спорті?

– Добре, чому ні. Тоді і ти спробуй себе у сфері інформаційних технологій.

– Залюбки. Допоможеш опанувати базові навички.

– Звісно. Сподіваюсь, що і ти мені надаси корисні поради.

– Домовились! До зустрічі у спортивному залі!

– До зустрічі біля комп'ютеру.

Фрагмент уроку. Редагування діалогу, в якому було виявлено недоліки.

- Так. Свого котика Мурка я знайшла восени по дорозі додому. Мабуть, він заблукав. Я забрала його до себе і стала піклуватися про нього.

- О, привіт, Оленко. Який у тебе гарний песик !

- Яка ж ти молодчинка, Тетяно!

- Дякую! А у тебе є чотирилапий друг?

А ти виходиш з ним на прогулянку?

- Гайда з нами до парку!

- Привіт, Тетяно!

- Так. Він любить гратися м'ячиком і бігати за горобцями.

Таким чином, у процесі групової роботи систематично розвивалися навички діалогічного мовлення учнів 4 класу.

2.3. Результати дослідного навчання

На третьому етапі дослідження, для встановлення ефективності дослідно-експериментальної роботи, нами було заплановано провести два дослідження :

опитування у Google форми, яке передбачало з'ясувати рівень знань з теоретичних відомостей, та розігрування діалогів. На цьому етапі були залучені обидві підгрупи. Після виконання поставлених завдань, нами було проведено обробку та аналіз отриманих даних опитування у Google форми та зафіксовано експертну оцінку рівня сформованості діалогічного мовлення, після аналізу виконання завдань для розігрування діалогів.

Рівні сформованості розвитку діалогічного мовлення у здобувачів початкової освіти на контрольному етапі дослідження представлені у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Рівні сформованості розвитку діалогічного мовлення на контрольному етапі дослідження

№п/п	Рівень сформованості діалогічного мовлення	Експериментальна група	Контрольна група
		Відсотки	Відсотки
1.1	Високий	37%	33,3%
2.2	Середній	50%	55,5%
3.3	Низький	12,5%	11,1,%

Проаналізуємо дані з таблиці. На контрольному етапі високий рівень сформованості показали 37% учасників експериментальної групи та 33,3 % контрольної групи; середній рівень показали 50% учасників експериментальної групи та 55,5 % контрольної групи; 12,5% учасників експериментальної групи та 11,1% учасників контрольної групи показали низький рівень сформованості розвитку діалогічного мовлення.

Рівні сформованості розвитку діалогічного мовлення в учнів експериментальної групи представлено на рис.2.13.

Рис. 2.13 Рівні сформованості розвитку діалогічного мовлення в учнів експериментальної групи

Проаналізувавши дані констатувального та контрольного етапу, зазначаємо, що кількість учнів з високим рівнем розвитку діалогічного мовлення значно зростає.

Рівні сформованості розвитку діалогічного мовлення на контрольному етапі у контрольній групі представлено на рисунку 2.14

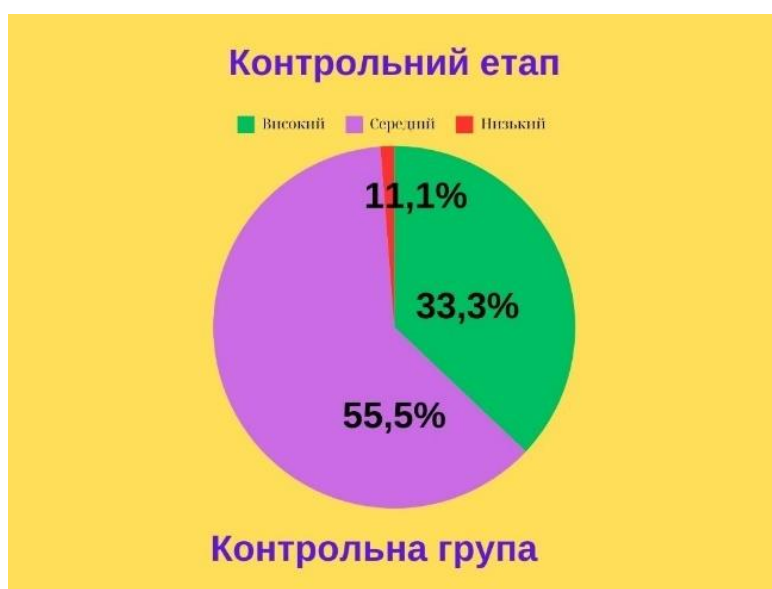

Рис.2.14 Рівні сформованості розвитку діалогічного мовлення в учнів контрольної групи

Проаналізувавши дані констатувального та контрольного етапу, зазначаємо, що кількість учнів з високим рівнем розвитку діалогічного мовлення має позитивну динаміку росту.

У таблиці 2.8 порівняємо результати констатувального дослідження констатувального з результатами контрольного дослідження в експериментальній та контрольній групах.

Таблиця 2.8

Порівняльна таблиця констатувального та контрольного етапів дослідження рівнів розвитку діалогічного мовлення в експериментальній та контрольній групі

	Рівень сформованості діалогічного мовлення	Експериментальна група				Контрольна група			
		Констатувальний етап		Контрольний етап		Констатувальний етап		Контрольний етап	
		К-ть учнів	Відсотки	К-ть учнів	Відсотки	К-ть учнів	Відсотки	К-ть учнів	Відсотки
1	Високий	2	12,5%	6	37%	4	22,23%	6	33,3%
2	Середній	8	50%	8	50%	12	55,54%	10	55,5%
3	Низький	6	37,5%	2	12,5%	4	22,23%	2	11,1%

На основі аналізу порівняльної таблиці, ми зробили висновок, що у учасників експериментальної групи на контрольному етапі показники у високому та низькому рівнях сформованості мають позитивні зміни, контрольній групі показники високого рівня мають позитивну динаміку росту, середній та низький рівень - залишився майже без змін.

Таким чином ми можемо стверджувати, що наш експеримент підтвердив гіпотезу, що процес формування діалогічного мовлення у молодших школярів

засобом групової взаємодії буде ефективним якщо в основу навчання покласти принцип інтеграції різних видів діяльності – мовленнєвої, ігрової та театралізації. Ми дійшли висновку, що групова освітня діяльність на уроках словесності є дієвим методом для формування і розвитку діалогічного мовлення.

Висновки до розділу 2

У другому розділі «Дослідна-експериментальна робота з розвитку діалогічного мовлення учнів 4 класу в процесі групової взаємодії», відповідно до четвертого завдання, нами було проаналізовано установчі документи та чинні підручники для четвертого класу НУШ. У ході аналізу ми зробили висновки, що підручники відповідають вимогам Державного стандарту Нової української школи та мовно - літературної галузі у Типових освітніх програмах, складених О.Я. Савченко та Р. Б.Шияном.

Аналіз практичного педагогічного досвіду щодо розвитку діалогічного мовлення молодших школярів, провели серед вчителів Криворізької гімназії №124 Криворізької міської ради шляхом опитування у вигляді Google форми та провели аналіз, відвіданих нами уроків словесності у початковій школі. Вчителі застосовують різні прийоми та методи. Серед них ефективними назвали: методи «мікрофон» , « інтерв'ю», робота в парах, групах, інсценізація казок. Вчителі висловили свою думку щодо негативного впливу на розвиток діалогічного мовлення серед учнів. Серед них назвали негативні фактори: дефіцит спілкування та вимушену зміну форми навчання, зменшення реальної комунікації, перегляд великої кількості контенту, усамітнення через залежність від ігрової діяльності на ігрових контентах .Серед труднощів в організації діалогів на уроках словесності вчителі назвали: недостатній словниковий запас, відсутність комунікативних навичок, пасивність та відсутність мотивації для навчання.

З метою встановлення рівнів сформованості розвитку діалогічного мовлення ми провели анкетування. На питання з варіантами відповідей : « так» чи « ні» учні відповідали без утруднень, а на відкриті питання, які стосувались теоретичних відомостей з теми « діалог», саме: які компоненти складають діалог; які мовні засоби ти використовуєш у діалозі? ; учням було складно надати відповідь. Ми дійшли висновку, що деякі учні дали відповіді з допомогою дорослих або з інших доступних ресурсів. У відповідях ми прочитали фрази не притаманні словниковому запасу для учнів 4 класу. Розігрування діалогів учнями у учному форматі , підтвердило наше припущення, ми побачили, що дітям складно створювати діалог, відповідати на репліку, та дотримуватись теми діалогу.

Враховуючи результати опитування , проведені на констатувальному етапі та на виконання шостого завдання нашого дослідження, на формувальному етапі, ми розробили систему вправ, спрямованих на розвиток діалогічного мовлення в учнів 4 класу.

На контрольному етапі нами було проведено розігрування діалогів, види яких, відповідали розробленій нами системи вправ для розвитку діалогічного моалення . За оцінками критеріїв розвитку діалогічного мовлення ,ми встановили, що : в експериментальній групі високий рівень показали 37% учнів, середній -50% учнів, низький – 12, 5% учнів; у контрольній групі ми зафіксували наступні показники: високий рівень сформованості діалогічного мовлення показали 33,3% учнів, середній – 55,5% учнів, низький – 11,1% учнів. Отже, враховуючи показники констатувального і контрольного етапів, ми зробили висновок: у учасників експериментальної групи на контрольному етапі показники у високому та низькому рівнях сформованості мають позитивні зміни, контрольній групі показники високого рівня мають позитивну динаміку росту, середній та низький рівень - залишився майже без змін.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши наукову літературу та провівши дослідно-експериментальну роботу, ми зробили такі висновки.

1. Діалог – це форма мови, яка передбачає спілкування та обмін думками між двома співрозмовниками або групою людей. Для діалогу характерні неповні питальні речення, вигуки, частки, розмовна лексика. Під час діалогу широко використовуються допоміжні засоби: міміка, жести, інтонація. Вони передають те, що важко виразити словами

2. Нами було встановлено, що «діалогічна мова» виступає як основна форма мовленнєвого спілкування. Поняття « діалогічна мова » у науковій літературі визначається ,як обмін думками, враженнями, висловлюваннями між двома співрозмовниками або між групою людей.

3 .Аналіз реалій сьогодення, а саме: військова агресія , через яку учнівство змушене було перейти на тривалу дистанційну або змішану форму навчання, через дефіцит спілкування, формування комунікативно - мовленнєвих навичок набирає ще більшої актуальності, водночас продовжує залишатись пріоритетом виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості у Новій українській школі

4.Розвиток діалогічного мовлення розглядається як поетапний і тривалий процес, за певною системою вправ.

5. Нами було розглянуто питання організації групової роботи на уроках української мови. Ми детально розглянули мету, завдання групової діяльності, порівняли традиційні та групові форми навчання; окреслили різні концептуальні підходи для реалізації групової діяльності; формуванні груп для групової роботи, варіанти об'єднання учнівських груп; вивчили структуру уроку із застосуванням групової діяльності.

6. Ми вивчили досвід вчителів початкової школи Криворізької гімназії №124. КМР. Нас цікавило які саме методи та прийоми для формування комунікативних навичок та розвитку діалогічного мовлення у своїй роботі

використовують вчителі. Ми проаналізували відповіді і дійшли висновку, що частіше всього вчителі використовують: інтерактивні і рольові ігри, моделювання реальних ситуацій, читання по ролях, інсценування казки, методи « Мікрофон» та « Мозковий штурм». Серед найефективніших методів вчителі назвали: роботу в парах та групах, кооперативне навчання, створення проблемних ситуацій, метод «взаємонавчання», інтерв'ю та рольові ігри.

7. Наше дослідження передбачало три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. На всіх етапах ми досліджували рівень розвитку діалогічного мовлення та давали оцінку за відповідними критеріями.

8. На констатувальному етапі нами було проведено діагностику рівня сформованості діалогічного мовлення у учнів 4 класу, шляхом опитування у Google формі .Аналіз опитування показав , що у експериментальній групі високий рівень розвитку діалогічного мовлення мали 25% учнів, у контрольній групі 22, 23%; середній рівень розвитку діалогічного мовлення у експериментальній групі мали 50% учнів, у контрольному класі – 55,4% учнів; низький рівень розвитку діалогічного мовлення мали 25% у експериментальній групі, 22,23% учнів.

9. Під час формувального етапу ми розробили систему вправ, ми розробили систему вправ, спрямованих на розвиток діалогічного мовлення в учнів 4 класу. Система вправ включає вправи на реплікування, вправи на засвоєння діалогічних єдностей, вправи для створення мікродіалогів, вправи для створення діалогів різних функціональних типів.

10. Під час контрольного етапу нами було проведено діагностику рівня сформованості діалогічного мовлення у учнів 4 класу, шляхом застосування розроблених нами системи вправ для розвитку діалогічного мовлення на уроках словесності. . На контрольному етапі високий рівень сформованості показали 37% учасників експериментальної групи та 33,3 % контрольної групи; середній рівень показали 50% учасників експериментальної групи та 55,5 % контрольної групи; 12,5% учасників експериментальної групи та 22,2% учасників контрольної групи показали низький рівень сформованості розвитку діалогічного мовлення.

Наприкінці дослідження ми переконалися, що фундаментом розвитку діалогічного мовлення є навичка комунікативної діяльності.

11. Вважаємо, що наше дослідження підтвердило гіпотезу нашого дослідження, що процес формування діалогічного мовлення у молодших школярів засобом групової взаємодії ефективним якщо в основу навчання покласти принцип інтеграції різних видів діяльності – мовленнєвої, ігрової та театралізації. Систему вправ для розвитку діалогічного мовлення, розроблену нами у ході нашого дослідження, вважаємо перспективною для провадження у навчальний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановська О.В. Організація групової роботи на основі запитань та завдань підручника як спосіб компенсації освітніх втрат учнів початкової школи, (2022), С. 76-79. URL https://lib.iitta.gov.ua/732629/1/PSP_tezy_2022-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B-77-80.pdf
2. Богданець-Білокаленко Н., Шумейко Ю. Українська мова та читання. Частина 2. Київ: Грамота, 2021.160с.
3. Борисенко В. Формування навичок діалогічного мовлення. *Початкова школа*. 2012. №12, (625 – 626). С. 11- 15
4. Варварук М.М. Український фольклор як засіб формування діалогічної компетентності учнів початкової школи. *Науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2019, Вип. 17. С. 71–74.
5. Варварук М. М. Формування готовності майбутніх педагогів до навчання діалогічного мовлення молодших школярів, *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019, Випуск 70. С.34-37.
6. Вашуленко М., Васильковська Н., Дубовік С, Українська мова і читання 4 клас. Частина 1. Київ: Освіта , 2021. 170 с.
7. Вашуленко М., Васильковська Н., Дубовік С, Українська мова і читання .4 клас. Частина 2 . Київ: Освіта , 2021. 170 с.
8. Вашуленко О.В. Мовленнєвий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання. 2019. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233898819.pdf> (дата звернення: 01.06.2023).

9. Вашуленко О.В. Формування у молодших школярів умінь створювати власні висловлювання на уроках літературного читання: методичні рекомендації. Київ: Педагогічна думка, 2020. 71 с. 37.

10. Вишник. О. Методика мовленнєвого розвитку учнів 1- 2 класів на засадах взаємодії різних видів мовленнєвої діяльності: *дис. Канд. пед. наук*: 13.00.02.Глухів, 2012.248 с.

11. Власенко О. В. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. *Управління школою. Науково- методичний журнал*. 2005. № 22. С. 21-22.

12. Галаєвська Л. В. Психолого-педагогічні умови формування діалогічної взаємодії на уроках української мови Модернізація освіти як важливий чинник розвитку суспільства : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 22 листопада 2021 р. – Дніпро, 2021. С. 6–10. URL <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2021.12/re-22.11.21.pdf#page=6>

13. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 374с.

14. Гудзик І. Аудіювання українською мовою. Вчимо слухати і розуміти почуте: посібник для вчителів початкових класів. Київ: Педагогічна думка, 2003. 144 с.

15. Державний стандарт початкової освіти URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-rochatkovoyi-osviti>

16. Дзямулич Н., Дмитренко Н. Комунікативно-ситуативні вправи в системі розвитку діалогічного мовлення молодших школярів. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 8 (2). С. 124-133.

17. Дубовик С. Культура професійного діалогічного мовлення сучасного вчителя початкової школи. *Початкова школа*. 2018. № 5. С. 15-18. 22.

18. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови. *Початкова школа*. 2002. № 7. С. 19-21.

19. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця, 2020. 920 с.

20. Закон України «Про освіту»

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

21. Захарійчук М., Богданець-Білоskalенко Н. Українська мова та читання НУШ. 4 клас. Частина 1. Київ: Грамота, 2021. С.165.

22. Зиммельдінова.А Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів. *Початкова школа. Науково-методичний журнал.* 2014. № 3. С. 37-39

23. Карпюк І. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами діалогічного мовлення. *Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету.* Тернопіль, 2020. № 45. С.159-161.

24. Карпюк І. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами діалогічного мовлення. *Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету.* 2020. Київ : Літера ЛТД, 2018. №46. 160 с.

25. Кірик М. Ю., Данилова Л. І. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Львів:Світ, 2019.136 с.

26. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання: навч. посіб. для студ.пед.ін-тів., гуманіт. ун-тів, пед. коледжів спец. «Педагогіка і методика почат. навчання» Тернопіль,2010. 280с.

27. Концепція Нової Української Школи
https://rada.info/upload/users_files/43952472/e74a979f4f08da6b69a20b361f400756.pdf

28. Котик Т.М. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: Опорні конспекти лекцій для студентів заочної форми навчання спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ, 2013. 71с.

29. Котик Т.М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: *навчально – методичний посібник для вчителів початкової школи.* Тернопіль : Астон, 2020.193с.

30. Кучинський Г.М. Психологія внутрішнього діалогу. Мінськ: Університетське, 2008. 304с.
31. Мамчур Л. Погляди В.Сухомлинського на розвиток комунікативної здатності та зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкова школа. Науково-методичний журнал*. 2010. №9. С.53 - 55.
32. Мартіна О. Діалогічне мовлення як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкових класів. *Збірник наукових праць. Випуск 27*. 2019. № 2–2019. С. 375–380. 69.
33. Мартіна, О. Діалогічне мовлення як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкових класів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2019. № 27. С.375-380.
34. Мачинська Н., Оприск М. Теоретичні аспекти використання ігрових технологій на уроках в початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 229-232. 70.
35. Мелешко Л.В. Дидактична гра як засіб формування мовленнєвої компетентності учнів. *Наукові записки. НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2017. №2. С. 113–118.
36. Мирошніченко А. Л. Навчання усного мовлення. Українська мова та література. . *Початкова школа. Науково-методичний журнал*. 2004. № 31. С.9 - 13.
37. Митник О. Діалог у навчально-виховному процесі. *Початкова школа. Науково-методичний журнал* .1998. № 1. С. 9 -11.
38. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL :<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
39. Нова українська школа: порадник для вчителя за заг. ред. Бібік Н. М. – Київ: Літера ЛТД, 2018.- 160с.

40. Петрик, О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів О.Петрик *Початкова школа. Науково-методичний журнал*. 2005. № 11. С. 8-11.
41. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : Посібник. Київ, 2019. 131 с.
42. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Посібник. Київ: Конві Принт, 2020.
43. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Посібник. Київ : Конві Принт, 2020.
44. Попова Л.О. Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2 (333). Ч. II. С. 54–61. 79.
45. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос
46. Родюк Н.В., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоті. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 3 (326). С. 64–74.
47. Ростікус Н.П. Аналіз компонентів ситуаційної діалогічної діяльності учнів на уроках української мови в початкових класах. *Науковий вісник Донбасу*.2018. №12. С. 37-38. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/.PDF/>
48. Ростікус Н.П. Як навчати діалоги складати? Методика формування діалогічного мовлення молодших школярів. *Учитель початкової школи. Науково-методичний журнал*. Київ.2018. № 1.С. 16–19.
49. Ростікус, Н.П. Система вправ із розвитку зв'язного діалогічного мовлення молодших школярів. *Початкова школа. Науково-методичний журнал*. Київ. 2018. № 6. С. 20–25.
50. Рудик Л. В. Робота над текстом у процесі розвитку діалогічного мовлення учнів на уроках української мови *.Наукові записки НДУ ім. Миколи*

Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2018. № 4. С. 119–123.
URL <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/974/1/21.pdf>

51. Рудик Л.В. Робота над текстом у процесі розвитку діалогічного мовлення учнів на уроках української мови. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 4. С. 119–123.

52. Савченко О.Я. Закон України «Про освіту»: коментар у контексті проблем реформування початкової освіти О.Савченко *.Початкова школа.Науково-методичний журнал*. 2018. № 1. С.1-4.

53. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. *Гірська школа українських Карпат. Науково-методичний журнал*.2015. № 12-2. С. 38-43.

54. Савченко О.Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Початкова освіта. Науково-методичний журнал.Метод. рекомендації .УОВЦ Орion*. Київ.2018. С. 4–8.

55. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: Монографія. К. : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

56. Старигіна І.П. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи у системі інтегрованого навчання: навчально- методичний посібник. Старигіна І.П., Терещенко В.М., Панченко О.А. – Харків: Соняшник, 2020.177с.

57. Стукаленко О.П., Тіхонова Н.Г. Навчальне співробітництво на уроках в початкових класах: робота в парах і групах: навчально-методичний посібник. Кропивницький: комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2024. 52 с.

58. Татушко І.М. Розумово - мовленнєвий розвиток молодших школярів як важлива педагогічна проблема. *Наук. пр. Донец. нац. техн. ун-ту. Сер. Педагогіка, психологія і соціол.* 2010. № 7. С. 176-180.

59. Теорія і практика формування мовної особистості в умовах сучасних технологій навчання і виховання в загальноосвітніх закладах та вищій школі: збірник науково - методичних статей кафедри ЗМПН КПІ ДВНЗ Криворізький національний університет за заг.ред. О.А.Павлик. Вип. 5 Кривий Ріг.КПІ.2012.С.11-12.

60. Типова освітня програма Савченко О.Я. 3-4 клас URL:<https://idea-teacher.com.ua/e-lib/navchalno-metodychni-posibnyky/pedagogichnym-praczivnykam/typova-osvitnya-programa-dlya-3-4-klasiv-nush-savchenko-o-ya/>

61. Типова освітня програма Шияна Р.Б. 3-4 клас URL: <https://idea-teacher.com.ua/e-lib/navchalno-metodychni-posibnyky/pedagogichnym-praczivnykam/typova-osvitnya-programa-dlya-3-4-klasiv-nush-shyyana-r-b/>

62. Ткачук, Г. Технології формування зв'язного мовлення молодших школярів засобами художніх творів В. О. Сухомлинського. *Початкова школа : Науково-методичний журнал*. 2015. № 10. С.12-15.

63. Український педагогічний словник URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106820/1/%D0%93%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%281%29.pdf>

64. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Зб. Нак. Праць.ред.кол. Ж.В.Колоїз, Д.Х.Баранник, П.І.Білоусенко та ін. Н.М.Малюга, О.Б.Каневська. №1. Видавничий дім, 2008. С. 154 – 160.

65. Цибульська С.М. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Збірник тез Міжнародного науково-практичного симпозиуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія», 23-24 серпня 2022 р. за заг. ред. З. П. Ленів. Львів, 2022. С. 353–360.

66. Шевельова В.В. Методика організації ігрової діяльності в початковій Добираючи вправи, потрібно враховувати зміст матеріалу, який вивчався, характер і форму завдань, поєднання вправ, послідовність за ступенем складності. школі. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 4. С. 6–9.

67. **Cameron, L., & Mercer, N.** (2020). Exploring dialogue-based teaching strategies for language learners in elementary schools. *International Journal of Educational Research*, 102, 56-70. URL:<https://doi.org/10.1016/j.ijer.2020.101626>

ДОДАТКИ

Додаток А

1. Підстановочні вправи.

- На столі лежить олівець. А тепер що лежить на столі?

- На столі лежить пенал.

Заперечні вправи.

- Це синя фарба?

- Ні, це не синя фарба.

Констатуючі вправи.

- Це береза?

- Так, береза.

2. Трансформаційні вправи (передбачають трансформацію репліки вчителя).

- У Вас був урок математики?

- Ні, урок фізкультури.

3. Вправи для формування навичок давати коротку і поширену відповідь на запитання (відповідають двоє учнів).

- Чи любиш ти тварин?

- Так.

- Так, я люблю тварин.

- Які тварини є у тебе вдома?

- Собачка.

- У мене вдома є собачка.

- Як звати твого собачку?

- Дружок.

(Порівняти, коли раціональні короткі відповіді, а коли повні.)

4. Спостереження за залежністю відповіді від інтонування запитання, щоразу наголошуючи на іншому слові.

- У вашої Мурки пухнастий хвіст?

- Так, у нашої.

- Так, у мурки.

- Так, пухнастий.

Гра «Відгадай предмет».

5. За навідними запитаннями і відповідями учителя діти відгадують предмет, схований у скриньці.

- Із чого зроблений предмет?- Якого він кольору?

- Якої він форми?

- Хто ним користується?- З якого матеріалу виготовлений?Ланцюжок запитань.

6. За малюнком і таблицею чи фішками з питальними словами діти складають низку запитань.

Хто...? Де...?

Що...? Звідки...?

На чому...? Який...?

Що робить...? Про що...?

Знайомство з предметом.

7. Діти розглядають запропонований предмет,наприклад, « Дитячу енциклопедію» і запитують те, що її цікавить.

- Що це за книга?

- Про що в ній можна прочитати?

- Скільки в ній сторінок?

- Хто її написав?

8. Порівняння монологу і діалогу.- Я білочка руденька, по ліщині стрибаю та смачні горішки в торбину збираю. Плаксивим діткам дам по лущинці. А діткам хорошим – те,що всерединці.

- Де ти,білочко,гризеш?

- Хто її написав?

- У зеленому ліску,у дуплі,у сосняку.

- Що ти,білочко, гризеш?

- Я гризу горішки, і гриби, і шишки.

9. Інсенізація діалогів із казок « Ріпка », « Курочка Ряба », « Колобок », « Котик і півник », « Коза – дєреза » та інші.

Складання діалогів за прочитаним твором.

Складання діалогів на тему події, що відбулась у класі чи школі.

10. Деформований діалог.

- Цього їжачка я знайшла восени у нашому дворі. Мабуть, він заблукав. Я випустила його до парку й іноді пригощаю молоком.

- О, привіт Катю. Ходімо зі мною до парку.

- Яка ж ти молодчинка, Маринко!

- Не треба. Молоко не для нас, а для їжачка.

- Для якого їжачка?

- Гаразд, ходімо. Я бачу, ти взяла молоко. То зараз прихоплю пиріжки, пообідаємо там.

- Привіт, Маринко!

11. Встановлення учасників діалогу.

Учні дописують слова автора, вживаючи такі дієслова:

запитав, поцікавився, наполягав, прошепотів, зітхнув, відповів.

- Чому, Юрчику не вивчив уроку?

-

- Підручника не було.

-

- А де ж він подівся?

-

- Батько привіз сіно і привалив його.

-

То коли ж ти тепер вивчиш урок?

- Як корова сіно з'їсть.

12. Побудова діалогу з виділенням у тексті окремих реплік.

Чом, татусю, усюди барвисті листки? Це їх осінь скупала у райдужному морі. А чого так задумався берег ріки? Це, мабуть, пригадає пісню у мінорі. Звідкіля пелена на ранкових луках? То зима вже фату приміряє до шлюбу. Хто пухом засипав подвір'я і дах? То збирає мороз білі клапті на шубу.

13. Побудова діалога за розповіддю і його запис.

Дениско зайшов у автобус і передав гроші на квиток. Водій зауважив, що не вистачає 2 гривні. Хлопчик вибачився і передав водієві 2 гривні. Отримавши квиток, малий пасажир подякував. Водій похвалив Дениска за чемність.

14. Запис слів у форматі звертання.

Матінка, брат, квітка, яблунька, котик, пальчик, метелик, сонечко, книга, водичка, бібілка, хмарина, дощик, водичка, білка, хмарина, Денис, бабуся, Валя, учителька.

15. Побудова репліки для діалогу за даними схемами.

(«З» - звертання)

- _____, З.
- _____, З, _____.
- З, _____.

16. Доповнення реплік одного з піврозмовників.

- Здрастуй, Ігорю! Ходімо кататись на санчатах .
- _____
- Тільки, не барись, будь ласка.
- _____
- На гірку. Наші друзі вже там.
- _____
- Вперед! Гарно проведемо час!

17. Діалог – перевтілення.

Діти перевтілюються в тварин, рослин, іграшки, предмети побуту тощо. Цікаві діалоги можна складати між предметами, які «взаємодіють у житті:

Ножиці і папір; щоденник і оцінка; мило й вода; крейда й дошка; олівець і гумка; дві ляльки; сонце і хмара; кольори світлофора; дощ і квітка; зима й весна;

Наприклад, діалог двох підручників:

- Доброго здоров'я,сестричко.

- І тобі доброго.

- Чого ти така сумна?

- Ох, люба, з моїм господарем Андрієм не повеселишся.Знову сьогодні порвав мені сторінку. Вчора поставав на мене гарячий чайник. А цю пляму зробив на мені ваксою від чобіт. Так мені боляче!

- Чому ж ти терпиш такі знущання?

- Я ж хотіла навчити читати, писати,щоб був розумним хлопчиком.

- Тікай від нього, бо загинеш.

- Ми з подружками вже порадилися і вирішили його покарати. Підемо шукати охайних діток,тих що хочуть навчатись і цінують нас. Нехай Андрій спробує без нас прожити.

18. Діалог – інтерв'ю.

Об'єктом інтерв'ю виступають однокласники, вчитель, письменник, герой казки, пора року, відомий спортсмен чи артист, предмети побуту тощо. Їх ролі також виконують діти.

19. Діалог – дискусія.

Учитель пропонує дітям суперечливе твердження. Діти – учасники діалогу – представляють протилежні погляди.

Сонце сильніше за вітер;

Кішка може бути мамою курчат;

Рослина краще росте,якщо її не поливати;

Найважливіша професія - лікар;

Моя мама - найкраща;

20. Діалог – аудіювання.

Один учень ставить запитання за змістом прочитаного художнього, наукового тексту чи тексту задачі, інший дає відповідь.

21. Діалог – загадка.

Два учні готують діалог між героями із різних казок, наприклад Івасиком – Телесиком і ...

22. Діалог - фантазія .

Теми:

« Жителі портфеля»

« У країні комп'ютерів»

« На машині часу – в минуле»

23. Діалог – діагностування знань з певної теми.

24. Діалог – міркування

Працюючи за інтерактивними методами «Прес», «Мікрофон», «Обери позицію», « Акваріум», « Коло ідей», діти висловлюють свою думку.

Необхідно вчити їх вживати слова «Я вважаю...», « На мою думку...», « Отже виходить...», « Я згоден з тобою...», « Вибач,я думаю інакше...», « Ти маєш рацію...», « Це правда, тому що...», « Я впевнений, що ...», « Я не впевнений що...».

25. Діалог – пастка.

- Ця задача розв'язується двома діями, бо в умові дано три числа.

1- й учень. Так,я згоден.

2- й учень. Ні, це не так,бо в задачі одна величина зайва.Вона не потрібна нам для знаходження невідомої величини.

26. Діалог – міркування за змістом прислів'я чи приказки.

27. Діалог – передбачення.

Діти встановлюють,про що може йтися у творі під назвою «Смачний подарунок», « Хто винен?», « Несподіванка»та ін. або яка розмова відбувалася би між Котиком і Півником, якби Півник бів слухняним.

28. Визначення учасників діалогу і вставка у репліки звертання.

Привіт, !
Це ти, ? Добрий день.

Я хочу подивитися футбол, але не знаю , коли він розпочинається.

Може, тобі, _____, відомо?

Так, я знаю. О 13 годині, _____.

Дякую, до подачення.

Бувай, _____ . Завтра поділемось враженнями.

29. Поставити до речення запитання.

Петрусь повернувся з лісу дуже радісний.

Хто...?

Звідки...?

Який...?

Додаток Б

Формули мовленнєвого етикету

Обов'язково вживати в діалозі ввічливі слова: дякую, будь ласка, будьте ласкаві, прошу, щиро вдячний тощо

Уживати українські слова звертання (кличний відмінок) зі словами: пане, пані, добродію, шановний

Дотримуватись норм літературної мови

Тон голосу під час ведення діалогу повинен бути емоційним, доброзичливим

Користуватись мімікою відповідно до змісту роботи